

Pappa i praktiken

Diskurser om faderskap och föräldradighet

**Författare: Markus Samuelsson
Handledare: Magdalena Petersson**

Examensarbete i Kulturvetenskap, fördjupningsnivå 1

10 p Uppsats

Institutionen för Omvårdnad, hälsa och kultur

Höstterminen 2004

Innehållsförteckning

Inledning	1
Ämnesval.....	1
Syfte.....	4
Metod och teori	5
Diskursiva förståelser av manlighet och föräldraledighet.....	5
Mansforskning.....	7
Det praktiska nyttjandet.....	8
Material.....	10
Presentation av informanterna.....	12
Tidigare forskning.....	13
Analys	15
LO:s förslag.....	15
Statlig kontroll.....	16
Argument för LO:s förslag.....	19
Genusdiskurser	23
Särartstänkande.....	23
Faderns gåva.....	25
Att dela olika.....	26
Barnorientering.....	29
Pappor, barn och hem.....	32
Yrkesrelaterade faktorer	35
Hinder i arbetet.....	35
Positiva tankar om föräldraledighet och arbetsliv.....	40
Slutdiskussion	42

Källförteckning.....46

Bilaga.....50

Inledning

Ämnesval

I början av 2004 lade LO fram ett förslag om förändrad uppdelning av föräldraförsäkringen, som går ut på att en tredjedel ska kvoteras till kvinnan, en tredjedel till mannen och en tredjedel ska kunna justeras fritt parterna emellan. Enligt gällande lagstiftning har mannen och kvinnan lika många dagar att ta ut, men föräldrarna kan välja att skriva över alla utom 60 dagar på partnern, de så kallade pappamånaderna. Det är så gott som alltid mannen som skriver över sina dagar på kvinnan, så därför fick denna kvotering smeknamnet pappamånad när den först infördes (se nedan). I LO:s förslag minskar antalet dagar parterna kan justera mellan sig och syftet är att få fler män att ta ut större del av ledigheten. Detta har väckt en debatt, vilken man kan följa i en mängd olika tidningsartiklar (insändare, debattartiklar, i viss mån nyheter, ekonomi). Här kommer olika förhållningssätt i denna fråga samt rörande svensk familjepolitik i övrigt till tals. Debatten är oftast polariserad; från konservativt och liberalt håll hävdas exempelvis att staten bedriver överförmynderi medan förslaget välkomnas i stort från socialdemokratiska och vänsterinriktade skribenter. De sistnämnda kommer ofta till tals i intervjuer, men en del har även författat egna inlägg i debatten (ex. Gudrun Schyman, familjeministern Berit Andnor). En vanligt förekommande diskussionspunkt är att barnen riskerar att få mindre tid hemma, då fäderna inte kommer att ta ut sina dagar. Annat som ofta debatteras är statens roll i familjelivet, yrkesrelaterade faktorer samt ekonomi. Vad som betonas beror på från vilken ståndpunkt författarna skriver. I regel kan två olika utgångspunkter skönjas; politisk eller affektiv. Dessa går naturligtvis inte att särskilja på ett klart definierat sätt, men de skapar ändå vissa skillnader i argumentationen.

Varför väcker då frågor om pappaledighet så mycket känslor hos människor? Är det inte eftersträvansvärt att försöka få papporna att ta ut större andel av föräldraledigheten? Anders Cronholm skriver i sin studie *Föräldraledig pappa. Mäns erfarenheter av delad föräldraledighet* (2004) att många fäder saknar erfarenhet av längre ledighet, trots att möjligheten för män att vara föräldralediga funnits i 30 år. En delad föräldraförsäkring handlar om en rättighet för bägge föräldrarna att skapa en nära relation till barnet, något som anses vara positivt för barnet. Spörsmål om barn och familj engagerar människor på ett

personligt plan och det anser jag är en starkt bidragande orsak till varför debatten kring LO:s förslag blivit så omfattande. För att förstå de tankar, attityder och resonemang som förs kring pappaledighet presenterar jag här en historisk överblick av föräldraförsäkringens framväxt. Inom forskningen kring familjeliv i Sverige brukar två avgörande epoker utpekas. Den ena är industrialiseringens genombrott i början av förra seklet, vilken skapade en tudelning av familjesfären. Männens arbete förlades i den offentliga sfären och kvinnornas i det privata, i hemmet. Det här gjorde att mannen fick ställning som familjeförsörjare. Den andra avgörande förändringen inträffade under 1960- talet när högkonjunkturen inom industrisektorn skapade en så stor efterfrågan på arbetskraft att även kvinnorna började förvärvsarbeta. Därmed bildades tvåförsörjarfamiljen och ansvarsfördelningen fick nya förutsättningar. Samtidigt med detta inleddes socialpolitiska strävanden efter ökad jämställdhet mellan könen samt ett nedbrytande av den könsspecifika arbetsuppdelningen i hemmet (Plantin, 2003b:152).

Sverige har en unik historia av socialpolitiska åtgärder som vidtagits i syfte att underlätta för nyblivna föräldrar att vara hemma med sina barn. År 1974 omvandlades moderskapsförsäkringen till föräldraförsäkringen. Förändringen innebar att både modern och fadern nu kunde ta ut föräldraledighet, som då var sex månader lång med en ersättningsnivå om 90% av inkomsten (Plantin, 2001:25). I propositionen som föranledde förändringen betonades ett jämställdhetsperspektiv på föräldraskapet och faderns betydelse för barnen. Utredarna var dock skeptiska till att förlänga föräldraledigheten, då de hyste farhågor om att det skulle missgynna kvinnor på arbetsmarknaden. De var alltså tveksamma till att män faktiskt skulle utnyttja den möjlighet som de nu getts, en tanke som besannades då mäns andel av uttagna föräldrapenningsdagar aldrig översteg 5,2% under de tio första åren (ibid:26). Diskussionen som föranledde förändringen talade om en dubbel emancipation, vilket innebar att både män och kvinnor skulle befrias från omoderna könsroller med mannen som familjeförsörjare och kvinnan som huvudansvarig för hushåll och barn. Frigörelsen skulle innebära rätt till förvärvsarbete och ekonomisk självständighet för kvinnor, medan män skulle frigöras från rigida manlighetsnormer genom att ges tillträde till ett aktivt och jämlikt föräldraskap (Bekkengen, 2002;10 f.). Efter denna ganska revolutionerande omvandling skedde främst förändringar i antalet föräldraförsäkringsdagar, ersättningsnivåer och garantidagar. Några intressanta förändringar kan dock vara värda att nämna. 1995 införs den s.k. mamma- och pappamånaden, vilket innebär att 30 dagar av föräldraledigheten inte kan överlåtas till den andra partnern. Den senaste mer drastiska förändringen i föräldraförsäkringen skedde 2002, då mamma- och pappamånaden utökades till att omfatta 60

dagar vardera. Samma år utökades även antalet föräldraledighetsdagar till 480, vilket är det som gäller idag (*Föräldraförsäkringen 30 år, 2004*).

Den inskränkning i överlåtanderätten av föräldraledighetsdagarna som genomfördes 1995 ledde faktiskt inte till en ökning av mäns uttag, utan de facto en liten sänkning. Detta kan verka besynnerligt, men kan förklaras med att samma år ändrades även reglerna kring tidsramarna för uttaget av föräldraledighetsdagarna, vilka nu kunde tas ut fram till barnets 8 årsdag. Riksförsäkringsverket har under 2002 skickat ut en upplysning till alla som blivit pappor 1995 och har dagar kvar att ta ut där de påpekar att ledighetsdagarna fryser inne om de inte tas ut innan 2003. Utskicket är ett led i försöken att uppmuntra pappor att ta ut ledighet (Bekkengen, 2002:216f.). Det finns alltså ett aktivt arbete från socialpolitiskt håll för att påverka pappor i riktning mot ökat uttag av föräldraledighet. Implementeringen av dessa åtgärder i samhället har dock gått långsamt och än så länge uppvisat blygsamma resultat: under 2003 stod männen endast för 17,2% av det totala uttaget av föräldrapenningdagar (*Föräldraförsäkringen 30 år, 2004*). Trots att det gjorts ett flertal förändringar för att det ska bli lättare och mer attraktivt för män att ta ut föräldraledighet är det fortfarande kvinnorna som tar ut merparten av dagarna. När pappor som kommit till tals i olika undersökningar ombetts att kommentera detta, har flera orsaker nämnts. En del hävdar biologiska skillnader; kvinnor är helt enkelt bättre beskaffade än män att ta hand om barn. Vissa fäder menar att deras närvaro inte är viktig under barnets första år, utan det är först när barnet blir lite äldre som papporna kan börja träda in i barnets liv. Enligt Johansson (2003) är sådana föreställningar ett arv från en allt mer förlegad syn på fadern som överflödigt för barnets emotionella utveckling. Såvitt jag kunnat finna är just denna inställning är inte särskilt väl representerad, men förekommer fortfarande. Vanligare är då att papporna har en positiv inställning gentemot att män ska ta ut föräldraledighet, men de väljer likväl att inte ta ut någon större andel av dagarna. Sedan finns det ju dem som de facto tar ut en ganska stor del av ledigheten och det faktum att det är så pass stora skillnader i förhållningssätt och handling mellan fäderna har fått mig att vilja titta närmare på vad detta kan bero på. Det sätt jag valt för att närma sig detta är genom att göra en diskursanalys av debatten i media och sedan undersöka hur fäder med erfarenhet av pappaledighet förhåller sig till denna. Det kommer alltså att bli en studie av hur diskursiva förståelser av föräldraledighet ter sig i media och hur män med erfarenhet av föräldraledighet förhåller sig till dessa. En diskurs är ett bestämt sätt att tolka och förstå världen (eller ett utsnitt av världen) (Winther- Jørgensen/Phillips, 2000:7). Med den generella definitionen av diskursbegreppet, kan jag nu gå vidare med beskrivningen

av min uppsats. En av mina utgångspunkter är att olika tankar och förhållningssätt rörande manlighet och faderskap påverkar män då de väljer om de skall ta ut föräldraledighet eller ej. Dessa tankar, eller diskurser, återfinns som jag ovan nämnt på flera olika nivåer i samhället (i media, på den socialpolitiska arenan etc.). De olika förhållningssätt och tolkningar av manlighet och familjeliv som figurerar i offentlig debatt påverkar män då de fattar beslut om att ta ut föräldraledighet. Ett exempel är den tidigare nämnda traditionella hållningen gentemot faderskapet, där modern i första hand är den som vårdar barnet. Vidare har jag kunnat se att klimatet på arbetsplatsen anses ha betydelse för huruvida män tar ut ledighet eller inte. Jag kommer att närma mig de olika förhållningssätten genom en diskursanalys, hur kommer att definieras längre fram i uppsatsen. Jag kommer även att använda mig av teorier hämtade från mansforskningsfältet, vilket gör att frågor om genus förs in i arbetet. I och med det hamnar även maktaspekter i fokus, då genusfrågor så gott som alltid koncentrerar sig på maktförhållanden i samhället.

Syfte

Syftet med min uppsats är således att undersöka hur diskursiva förståelser om genus, föräldraskap och arbetsliv kommer till uttryck i pappors tal om föräldraledighet. För att närma mig detta kommer jag att röra mig kring ett antal frågeställningar. Hur förs debatten i media och hur förs den av pappor med erfarenhet av föräldraledighet? Vilka är de centrala argumenten och vad betonas extra mycket? Varför tar män ut färre antal dagar än kvinnor? Hur mycket påverkas de av de rådande diskurserna? Det centrala intresset för min studie är alltså diskursiva representationer och förståelser av manlighet satt i relation till familj, arbete och genus. När det gäller debatten i massmedia, har jag valt att avgränsa mig kring artiklar som behandlar LO:s förslag om förändrad föräldraförsäkring och spørsmål som väckts i samband med förslaget (se ovan).

Metod och teori

För att närma mig mitt syfte har jag valt att använda mig av teorier som återfinns inom sfären för mansforskning. Genom att göra det, kan jag få en dynamisk tolkningsram av olika manlighetspositioner och representationer därav. Dessa tankar sätter jag in i ett större teoretiskt ramverk, nämligen diskursanalysen. Genom att göra så, hoppas jag kunna uppfylla mitt ovan nämnda syfte.

Diskursiva förståelser av manlighet och föräldradighet

Jag ska som sagt använda diskursanalys i min studie av medietexterna och intervjuerna för att kunna se hur debatten kring föräldradighet i allmänhet och pappaledighet i synnerhet förs på dessa två arenor. Diskurserna påverkar hur människor talar om föräldradighet och manlighet, vilka utgör centrala teman för min studie. De olika diskurser som figurerar är såväl definierande som konstituerande av förståelsen kring dessa aspekter.

Marianne Winther- Jørgensen och Louise Phillips (2000) poängterar i boken *Diskursanalys som teori och metod* att en diskursanalytisk ansats kräver vissa grundantaganden hos nyttjaren. De ställer upp fyra premisser som är generella för forskningsfältet;

- En kritisk inställning till självklar kunskap. Vår kunskap om världen är inte objektiv i den meningen att den reflekterar faktiska förhållanden, utan kunskapen utgörs av våra kategoriseringar av världen.
- Vår förståelse och representation av världen är historiskt och kulturellt specifik och därmed också kontingent; hade vi fötts i en annan historisk och kulturell kontext kunde uppfattningen varit annorlunda. Förståelsen kan även förändras över tid. I det sociala samspelet fungerar diskurser som konstruerande av världen och därmed bevaras vissa mönster. Det handlar alltså om ett antiessentialistiskt synsätt, dvs. det finns ingen äkta inre essens hos individer, utan världen konstrueras just socialt och diskursivt.
- Produktionen av kunskap skapas genom social interaktion där det byggs upp gemensamma sanningar och det sker en kamp om vad som är sant eller falskt.
- Kunskapen påverkar sedan hur vi anser det vara rimligt att agera i samhället. Olika världsbilder leder till olika ageranden och den diskursivt konstruerade kunskapen och

sanningen får således direkta, sociala konsekvenser (Winther- Jørgensen/Phillips, 2000:11f.).

Ingen diskurs är dock fast, utan de omvärderas och omformas ständigt i mötet med andra diskurser. Det talas därför om diskursiv kamp, men även om intertextualitet vilket innebär att texter bygger på element och diskurser från andra texter. Språket ses här som ett slags text och det är genom sammanfogandet av olika diskurser som det konkreta språkbruket kan förändra de enskilda diskurserna och därmed också den sociala och kulturella omvärlden (ibid:13). Detta är en väldigt allmän hållning till diskursteori och den utgör egentligen bara grunddragen i forskningsfältet. Jag har tänkt att förhålla mig till diskurs på detta ganska öppna vis och jag anser det vara motiverat då de grundpremissen jag ovan nämnt får genomgripande implikationer för min framställning. Viktigt att framhålla är att diskursanalys utgör ett helt paket; metod, teori, filosofiska antaganden om språkets roll i den sociala konstruktionen (se ovan) samt förhållningssätt gentemot språkanalys hänger ihop och har sin specifika karaktär (ibid:10). Med detta teoretiska raster som grund blir min hållning gentemot frågor om genus av socialkonstruktivistisk karaktär och det är diskurser i samhället som styr skapandet av manliga subjekspositioner. Dessa påverkar i sin tur talet om manlighet i offentlig debatt och i slutändan påverkar detta män då de ska fatta beslut om att ta ut föräldraledighet. Det är dock inte enbart talet om manligheter som påverkar. Lisbeth Bekkengen (2002) visar i sin studie *Man får välja- om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv* på hur främst fyra olika faktorer påverkar mäns uttag av föräldraledighet. Dessa är en traditionell hållning gentemot könsroller, att kvinnan inte vill att han ska ta ut sin del, ekonomi samt negativa attityder på arbetsplatsen. Hon menar att det har utvecklats en diskurs om hinder för mäns föräldraledighet som sällan har en förankring i verkliga förutsättningar. Det finns alltså diskrepanser mellan diskurs och praktik (Bekkengen, 2002:175). Ett liknande tankesätt har jag när jag närmar mig mina informationskällor samt att jag föreställer mig att även mina informanter kommer att delge liknande tankegångar kring deras egna erfarenheter av föräldraledighet.

Jag använder mig även av begreppet subjeksposition, vilket är en analytisk term situerad inom den poststrukturalistiska teoribildningen. I stora drag betecknar det ett perspektiv eller en sammansättning av reglerade och reglerande diskursiva betydelser från vilka diskurser kan förstås. Enklare uttryckt kan man kalla det för en ”tolkningshorisont” som erbjuder individen möjlighet att skapa mening ur rådande diskurser. Subjekspositionerna, eller representationerna, är inte sanna eller falska, utan det viktigaste är att fokusera på vad för

slags individer som de önskar skapa och vilka konsekvenser detta får (Barker, 2003:310). I min studie har jag, uttryckt i dessa termer, valt att fokusera på män i egenskap av fäder eller med andra ord subjektspositionen fader. Det figurerar ett flertal olika diskurser kring faderskap, men jag kommer främst att uppehålla mig kring diskurserna om mäns föräldraledighet. Med ett sådant fokus kommer jag även att beröra diskurser som inte direkt rör faderskapet, men som ändå påverkar männen när de tar beslut om pappaledighet.

Mansforskning

Studien bygger delvis på mansforskning, vilket är ett ganska nytt forskningsfält som fokuserar på konstruktioner av manlighet, eller snarare manligheter och maktrelationer mellan kvinnor och män. Det sistnämnda innefattar även aspekter som klass och nationalitet/etnicitet (Johanson/Kuosmanen, 2003:7). Ett centralt namn inom disciplinen är R W Connell som gav ut boken *Maskuliniteter* 1995. Han påpekar bland annat att nyare tankar inom studiet av genus fokuserat allt mer på att genus inte är statiskt i förhållande till social interaktion, utan konstrueras genom interaktion (Connell, 1999:55). I sin förlängning innebär en sådan hållning ett semiotiskt förhållningssätt gentemot genus, något som de socialt konstruktionistiska teoretikerna använder i sina analyser. Ett sådant synsätt står i motsatsförhållande till biologisk reduktionism, som hävdar naturbundna skillnader mellan könen. Här handlar det alltså om kön som socialt konstruerat, även om Connell erkänner ett visst mått av biologiska skillnader mellan könen. Den semiotiska ansatsen gör att fokus hamnar på tecken och betydelser, eller enklare uttryckt hur mening uttrycks och förmedlas.

Connell påvisar att maskuliniteten inte kan ses som ett isolerat ämne utan måste analyseras ur ett större sammanhang. Män ingår i olika strukturer och det är hur maskuliniteten är placerad inom dessa som är av intresse (Ibid:95). Maskulinitetsformationer är således historiskt och kulturellt specifika, faktorer som är viktiga att beakta i analysarbetet. Connell har lanserat begreppet hegemonisk maskulinitet, vilket kan beskrivas som den konfiguration av genuspraktiker som legitimerar en typ av maskulinitet som dominerande över andra. Tack vare denna dominans kan mäns överordning och kvinnors underordning bibehållas. Även andra män domineras av hegemonin, men utmärkande är att dessa grupper smutskastats med hjälp av feminina attribut och symboler såsom morsgris, fjolla etc. Män kan påverkas i olika grad av hegemonin, men generellt talar Connell om underordning, delaktighet och

marginalisering. Underordningen har jag berört ovan, de två andra kategorierna ska jag här kort beskriva. Delaktighet innebär inte nödvändigtvis att männen uppvisar de hegemoniska dragen, men de erhåller ändå patriarkatets fördelar. Ofta är det medelklassmän som återfinns inom sfären, män som hela tiden gjort kompromisser med kvinnor och därmed kan övertyga sig själva om att feminism är en ytterst radikal ståndpunkt- hegemonin består. De som ingår i den marginaliserade kategorin utgörs av underordnade klasser eller etniska grupper. Connell ger exempel på hur afro- amerikanska idrottsmän kan utgöra en sinnesbild för en hegemonisk manlighet, men deras status leder inte till förbättrade positioner för deras gelikar i samhället (Ibid, 101ff.). När det gäller manlig hegemoni förs denna kamp av ett par olika aktörer, varav jag nämnt ett par ovan. Lars- Erik Berg och Thomas Johansson (1999) menar dock att ytterligare ett par aktörer eller positioner bör tillföras, nämligen den oppositionella och den nostalgiska. Den förstnämnda präglas liksom den delaktiga av förhandlingar med kvinnor, men markeras av ett aktivt avståndstagande från den hegemoniska positionen. Den nostalgiska positionen verkar i motsatt riktning och strävar tillbaka mot ett slags urmanlighet; en mytisk tid då män inte grubblade över sin identitet och hade en stark inre känsla av manlighet (Berg/Johansson, 1999:252). De som har en sådan inställning torde sträva efter att dominera personer som hotar att bryta hegemonin genom att underordna dem.

De kategoriseringar som ovan beskrivits utgör inte homogena kategorier lika lite som hegemonisk manlighet är något fastlagt, utan de utgör föränderliga strukturer. Hegemoni är alltså inget fast, utan det är föränderligt. Det pågår en ständig kamp om makt och meningsskapande i samhället som sker på den kulturella arenan (Barker, 2003:82). Detta kan länkas till den diskursiva kamp som också råder i samhället, där olika ståndpunkter kämpar om att vinna legitimitet (se nedan). När en diskurs vinner legitimitet kan man säga att den tas upp i hegemonin, dvs. den blir ett dominerande sätt att tolka företeelser ifrån.

Det praktiska nyttjandet

Jag har ovan beskrivit mansforskning och diskursanalys i mer generella termer. I detta stycke ämnar jag mer preciserat beskriva hur jag tänker använda mig av teorierna. När det gäller mansforskningen kommer jag främst, som ovan sagts, att använda mig av Connells tankar om manlig hegemoni. Mer specifikt kommer jag att undersöka hur hegemonin representeras i

medietexter och hur informanterna förhåller sig till den genom att göra en jämförande diskursanalys av artiklarna och intervjuvaren (se nedan).

I det diskursanalytiska momentet kommer jag främst att utgå från den kritiska diskursanalysen, en gren som domineras av Norman Faircloughs tankar. Han menar att diskurs enbart består av lingvistiska element och att diskurserna i sin tur bidrar till att konstruera sociala identiteter, sociala relationer samt kunskaps- och betydelsesystem. Diskurser har alltså tre funktioner; identitetsskapare, relationsbildare samt producenter av ”förståelsegrund”. Diskurser är uppdelade i tre dimensioner, nämligen i form av texter (tal, skrift, bild eller en blandning därav), diskursiv praktik (produktion och konsumtion av texter) samt social praktik (Winther- Jørgensen/Phillips, 2000:74).

I studiet av diskurser menar Fairclough att man måste tolka texterna och den diskursiva praktiken i relation till varandra, men ändå skilja dem åt analytiskt. Texterna utgör den lingvistiska ramen för diskurser, medan innehållet i dem styrs av den diskursiva praktiken. Relationen mellan texter och social praktik förmedlas av den diskursiva praktiken. Men för att förstå den bredare sociala praktiken räcker det inte med diskursanalysen eftersom det här förekommer icke- diskursiva element. Här krävs inblandning av sociologisk teori och kulturteori och nu närmar vi oss det centrala målet med hela analysgången; att kartlägga förbindelserna mellan språkbruk och social praktik (Ibid:72-76). För min studie innebär detta att jag kommer att utvärdera vilka olika diskurser som figurerar i medietexter (artiklarna) och hur dessa sedan påverkar den sociala praktiken (uttaget av föräldraledighet) genom den diskursiva praktiken (”hinderdiskursen” etc.).

I stycket ovan som behandlar diskurs nämnde jag begreppet intertextualitet, dvs. gemensamma nämnare som binder samman olika diskurser. Framför allt förekommer två typer; kreativa och konventionella. Den förstnämnda typen blandar rådande diskurser och skapar något nytt, medan den sistnämnda bidrar till att upprätthålla den dominerande diskursiva ordningen hegemonin. Begreppet hegemoni härstammar från Gramsci och enligt Fairclough tillhandahåller det ett sätt för individer att analysera hur diskursiv praktik ingår i en större social praktik där maktrelationer ingår (exempelvis mellan könen). Det här får konsekvenser för den sociala ordningen genom att de intertextuella förhållandena antingen påbörjar förändringar eller bibehåller rådande konstellationer (Ibid.). I min textanalys visar sig detta genom de olika ståndpunkter författarna har. Generellt sett förekommer två ytterligheter;

för en längre pappaledighet genom lagstiftning och emot en förändrad lagstiftning. Dessa två ståndpunkter kan grovt sägas representera en kreativ kontra en traditionell diskursordning. Givetvis finns mer nyanser i framställningarna, men detta återkommer jag till längre fram i texten.

Material

Min uppsats bygger på ett empiriskt material i form av intervjuer med män som har erfarenhet av föräldraledighet utförda i början av december 2004. En intervju är ett speciellt sätt att samla in kunskap om olika fenomen i samhället och i mitt arbete är det en nödvändighet då jag vill undersöka enskilda personers förhållningssätt gentemot olika diskurser. Eva Fägerborg definierar en intervju som ” *en kommunikationsform där någon berättar och besvarar frågor som ställs av en annan person och där det sagda registreras i någon form*” (Fägerborg, 1999:57). Vidare skriver hon att intervjun görs i ett speciellt syfte, närmare bestämt att den som intervjuar söker informantens kunskaper, tankar, erfarenheter etc. av något. Viktigt är att intervjusituationen ger samtalet en specifik prägel i form av en viss formalitet och inramning av samtalet (Ibid.). Samtalet påverkas även av de fysiska attributen hos intervjuaren; saker som ålder, kön, klädsel mm. kan få implikationer för hur samtalet utvecklar sig. Det material som utvinns från en intervju är socialt konstruerat i den meningen att vissa saker sägs eller undanhålls beroende på hur situationen upplevs, något som ofta kan utläsas i transkriptionerna. Parterna använder omedvetet sig av varandras ord och det förekommer en implicit självdisciplinering beroende på tonen i samtalet (Ibid:60f.). Under arbetets gång måste man vara medveten om sin position som forskare. Ett visst sätt att ställa frågor eller bemöta individer kan ge upphov till reaktioner som snarare förstärker mer traditionella maskulinitetspositioner och reproducerar stereotyper än visar på en mer sammansatt verklighet och öppna för en dialog (Ekenstam, Johansson och Kuosmanen ((red.)), 2001:12). Med detta menar jag att det faktum att jag är en man som intervjuar andra män kan få betydelse för resultatet. Kanske kan informanterna känna sig pressade att uppvisa en traditionell manlighet och därmed kan viktiga nyanser gå om intet. Nu upplevde jag inte att detta var fallet, men ibland kunde en del förgivettaganden märkas, till exempel när jag frågade informanterna om vad de samtalade med andra pappor om. Där manifesterades ibland sådant som kan kategoriseras som klassiskt manliga intressen (bilar, båtar, hus o. dyl.).

Genom intervjun artikuleras informantens samtidiga individualitet och kollektivitet och utgör därmed en länk mellan individen och de större sociala, historiska och diskursiva kontexter som omsluter henne (Fägerborg, 1999:70). För min del har detta framkommit då jag och mina informanter samtalat om yrkesliv och massmediala framställningar av faderskap och föräldraledighet. Just informanternas yrken (se nedan) påvisade ett intressant faktum; samtliga informanter tillhör medelklassen och alla utom en hade någon slags eftergymnasial utbildning. Den homogena klasstillhörigheten hos informanterna kan tolkas på flera sätt. En förklaring kan vara att män hemmahörande i medelklassen har en mer positiv inställning gentemot pappaledighet. Om så är fallet, finns det även en generell positiv attityd inom den homosociala gemenskapen vilket gör det lättare för föräldralediga män att vinna stöd för sitt agerande. Ett visst stöd för ett sådant förhållande har påvisats i en jämförande studie mellan LO- anslutna mäns uttag av föräldraledighet och SACO- anslutnas. Av undersökningen framkom att knappt 30% av LO:s medlemmar tog ut längre tid än de två pappamånaderna, medan siffran för SACO:s medlemmar var närmre 50% (Dagens Arbete, 040402). I artikeln förklaras det med att många SACO- medlemmar har en försäkring som täcker inkomstbortfallet upp till 90% av lönen, oavsett hur hög den är. Ingen av mina informanter hade dock en sådan försäkring och det var likväl flera av dem som tog ut längre ledighet. Annat som kan ha influerat männen i sina beslut är att samtliga bodde tillsammans med barnens mamma. De utgjorde alltså en klassisk kärnfamilj och kanske hade en del avvikande erfarenheter framkommit om någon varit särbo eller på annat sätt inte var sammanboende med barnens moder.

I antologin *Uppdrag; pappa* (Hannes Dükler ((red.)), 2004) finns flera olika berättelser om att vara pappa skrivna av mer eller mindre kända personer inom mediavärlden. En som jag tyckte var extra intressant att läsa var Augustin Erbas text *Kampen för lika villkor*. Erba skriver att han bortsåg från pengarna och jobbet- han ville vara med sitt barn. Han tog jämställdheten för självklar och förutsatte att den var inbyggd i systemet, men möttes av svårigheter och tvingades föra en kamp mot fördomar och systemfel. Motståndet fanns även från kvinnors sida; de motsatte sig hans läsning av böcker om graviditet, förlossningsarbetet och föräldraskap. (Erba, 2004:67ff.) Hans berättelse tycker jag visar på komplexiteten i problemet; hinder föreligger inom flera instanser samtidigt, vilket kan kopplas till Bekkengens tankar om diskursiva hinder för mäns föräldraledighet. Erbas text är av icke-akademisk karaktär och fungerar därför som en brygga till den andra materialkategorin i min uppsats, nämligen artiklar om pappaledighet publicerade under 2004. En del artiklar

behandlar LO:s förslag, andra rör sig på ett mer allmänt plan medan ytterligare andra fokuserar på familjen, i synnerhet då barnen. Artiklarna är hämtade från olika dagstidningar av varierande storlek och spridning, men exempelvis Svenska dagbladet, Aftonbladet och Dagens Nyheter figurerar tämligen ofta. För att få tag på artiklarna, har jag använt mig av olika sökord på mediaarkivet; pappaledighet, LO, LO:s förslag, föräldraledighet.

Presentation av informanterna

Niklas, 29 år gammal. Har gymnasielärover utbildning, arbetar som det också. Var föräldraledig med sitt första barn, en dotter på 20 månader, vid intervjutillfället. Är sambo med barnets mamma.

Klas, 37 år gammal. Har fyraårig teknisk utbildning (gymnasial nivå), arbetar som projektingenjör på ett större företag. Har två söner, en som är 2år 8månader och en som är 8månader. Var föräldraledig från första april -03 till augusti samma år. Jobbar 80% idag på det äldre barnets dagar. Bor tillsammans med barnets mamma.

Ola, 35 år gammal. Civilingenjörsutbildning, jobbar som det på ett större företag. Var föräldraledig med sitt första barn, en dotter på 14 månader, vid intervjutillfället. Är sambo med barnets mamma.

Björn, 36 år gammal. Civilingenjörsutbildning, jobbar som gruppchef på ett större företag. Var föräldraledig under två månader, maj och juni- 03 plus semestern. Har en dotter som är 2år 6månader, väntar tillökning. Är gift med barnets mamma och de bor tillsammans.

Rolf, 35 år gammal. Elektroingenjörsexamen, jobbar som geometrisimulerare och med offlineproduktion på ett större företag. Har två barn, en son och en dotter (4år 3månader). Har varit föräldraledig två gånger på deltid under sex månader vardera tillfället, första gången vid årsskiftet 1999 / 2000, senaste i början av 2002. Gift med barnens mamma, de bor tillsammans.

Tidigare forskning

Det har gjorts tämligen omfattande forskning inom temat män och familj. Jag har främst fokuserat mig på nyligen utförda studier, då jag strävar efter att undersöka hur diskussionerna förs i samhället idag. Undantaget är Robert Connells bok *Manligheter* (1995), som har närmre tio år på nacken. Denna bok har dock blivit mycket inflytelserik inom mansforskningsfären och jag tycker att hans tankar och teorier är användbara för förståelsen av hur manlighet reproduceras och manifesteras i samhället.

En av de böcker jag läst heter *Mäns föräldraskap. Om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet* (2001) författad av Lars Plantin. Boken fokuserar på männens egna livshistorier, den strukturella och kulturella omgivningen samt hur det praktiska vardagslivet inverkar på mäns tankar och agerande i faderskapet (Plantin, 2001:207). Ett av studiens resultat visar att mäns upplevelser av faderskapet fortfarande präglas av traditionella maktstrukturer, något som var extra tydligt i talet om arbete, ekonomi och försörjning.

Socialpsykologen Thomas Johansson har författat en mängd olika arbeten som rör familjeliv och manlighet, både i egen regi och tillsammans med andra. Andra som forskat i detta ämne är Margareta Bäck- Wiklund. Exempelvis återfinns de båda i boken *Nätverksfamiljen* (2003), Johansson och Bäck- Wiklund är även redaktörer för denna antologi. Det är också framför allt dessas bidrag jag tagit fasta på ur denna bok, som med ett brett spektra belyser familjen i det senmoderna samhället med betoning på situationen Sverige. Johansson medverkar också i antologin *Den dolda könsdiskursen- mödrar, söner och frånvarande fäder* (2003), som är en rapport från ett pågående projekt. I detta behandlas betydelsen av föreställningar kring kärnfamiljen, heterosexualitet, kön, frånvarande fäder och behovet av manliga förebilder när det tas beslut om sociala insatser. Här har jag tagit fasta på Johanssons texter samt en text av Helena Johansson, fil. mag. i socialt arbete. Jag har även läst antologierna *Sprickor i fasaden- manligheter i förändring* (2001) där jag hämtat en översikt av manlighetsforskningen samt *Manlighetens många ansikten- fäder, frisörer och andra män* (2003) där jag främst fokuserat på Lars Plantins och Lisbeth Bekkengens bidrag om familjeliv och faderskap.

I *Man blir pappa- föräldraskap och maskulinitet i förändring* (1999) söker etnologen Charlotte Hagström svar på om idealbilden av 90- talets pappa överrensstämmer med verkligheten. Här har jag kunnat hämta tankar om faderskapets dynamik och förändrade

förutsättningar. Då studien är gjord i slutet av 90- talet, har jag kunnat följa tankespåren fram till idag. En mer sentida studie som gjorts på samma tema, om än med lite annat fokus är *Föräldraledig pappa- mäns erfarenheter av delad föräldraledighet* (2004). Boken är en doktorsavhandling i sociologi författad av Anders Cronholm och dess titel är väl beskrivande för innehållet. Cronholm har fokuserat på män som tagit ut en längre tids ledighet, 4 månader eller mer, för att därigenom synliggöra en grupp som ofta inte syns i statistiken, nämligen de män som tar ut större delen av ”sin” hälft.

Dessa böcker utgör förstås bara ett axplock av den sammantagna litteraturskörden som står att finna inom forskningsfältet, men jag tycker ändå att de visar på bredden i forskningen. Att så gott som samtliga författare är svenska beror dels på att dessa böcker är lättast att finna, men även på att Sverige har en unik historia med goda möjligheter för föräldrar att vara hemma med sina barn. Jag skriver också om svenska pappor i min uppsats, så även ur den aspekten är litteraturen motiverad. Genomgången ovan innefattar inte heller all litteratur jag använt, utan flera källor nyttjas i uppsatsen. Jag har dock valt att inte beskriva dessa i detalj, dels för att vissa kanske bara figurerar med någon enstaka referens samt dels för att detta stycke då blivit oproportionerligt långt.

Analys

I min analys av medietexter har jag valt att fokusera på artiklar skrivna under 2004 och som antingen kommenterar LO:s förslag eller något närliggande tema. Exempel på detta är hur arbetet påverkar mäns uttag av pappaledighet, frågor om kön och genus samt frågor om familj och politik. I grova drag kan man skönja en polarisering av debatten i två läger; ett för och ett emot. Argumenteringen från de bägge sidorna skiljer sig åt och jag ska nedan försöka beskriva den här debatten. Det räcker dock inte med denna uppdelning, då diskurser blandas och används på olika sätt. Här pågår alltså en diskursiv kamp om vissa teman, något jag också ska försöka ta fasta på nedan.

Värt att påpeka är att jag främst valt att ta med artiklar som debattinlägg eller ledare, då dessa på ett mer explicit sätt manifesterar olika diskurser om pappaledighet. När jag tagit med en artikel eller notis som är av mer ”nyhetskaraktär”, är det ofta någon person som är intervjuad i dessa. Därmed får också dessa ett tydligare diskursivt innehåll. Jag menar att ”rena” nyhetsartiklar inte presenterar detta på ett tydligt sätt. Självklart kan själva valet av nyheter och vem som kommer till tals uttrycka vissa ståndpunkter hos artikelförfattaren, men detta är svårt att avgöra. Det jag utläst ur artiklarna har jag sedan försökt ställa i relation till mina intervjusvar för att se om det finns några likheter och skillnader i deras sätt att tala om föräldraförsäkringen, mäns föräldraskap och pappaledighet.

LO:s förslag

Då jag tar utgångspunkt i LO:s förslag som presenterades i början av 2004, tycker jag att det är lämpligt att börja med att beskriva hur debatten kring detta sett ut. Den tidigare nämnda polariseringen är tydlig i denna debatt och jag börjar med att beskriva argumenteringen från de som motsätter sig förslaget.

Statlig kontroll

”Förmyndariet tar strid mot familjen” (Svenska Dagbladet, 040511). Titeln visar på en negativ hållning gentemot LO:s förslag som kommer till uttryck i artiklarna, nämligen den om överförmyndari. I Blekinge Läns Tidning (040331) kommenteras ett besök av Socialdemokratiska kvinnoförbundets ordförande Nalin Pektul i regionen. Den negativa attityden märks tidigt i artikeln med skrivningar om att hon argumenterat för ökat *tvång* i föräldraförsäkringen. Artikeln berör förvisso inte LO:s förslag, utan kommenterar det förslag som Nalin Pektul argumenterade för, nämligen att pappan ska kvoterats till 5 månader av den totala ledigheten. Detta förslag har dock inte vunnit särskilt mycket gehör i debatten, såvitt jag kunnat se. De tankegångar som återfinns i artikeln är dock förenliga med föreställningarna om överförmyndari. En artikel från Svenska Dagbladet (040511) diskuterar LO:s förslag i termer av förmyndari och artikelförfattaren refererar här till statistik som visar att de flesta föräldrarna är nöjda med fördelningen av ledigheten och att det inte hör till vanligheterna att fyra av fem är nöjda med någonting i den offentliga sektorn. Det här ser han som ett uttryck för att föräldraförsäkringens fria val fungerar bra och att förmyndarna bör lämna familjerna ifred. De får helt enkelt finna sig i att folk har sina egna önskemål som inte alltid stämmer överens med översåtarnas och det är en frihet människor ska ha. I Göteborgsposten (040930) hittade jag ytterligare en artikel där dessa åsikter kommer till uttryck. Det textmässiga innehållet känns igen; familjerna gör individuella, fria val och det är inget politiker ska lägga sig i! I artikeln förekommer även en åsikt om att de socialdemokratiska politikerna önskar standardisera familjen genom att fatta beslut över deras huvuden. Standardiseringstanken fann jag även i Borås Tidning (040423), där det står att läsa att vänsterkanten knyter an till en lång tradition av statlig klåfingrighet och att det handlar om en önskan att stöpa alla i samma form. Påfallande ofta innehåller artiklarna också ett ekonomiskt inslag, genom en betoning att många inte har råd med ett ökat uttag för mannen.

En intressant iakttagelse jag gjort gällande denna typ av argumentation är att den företrädelsevis förs från liberalt håll, vilket tydliggörs genom skrivningar som ”social ingenjörskonst” (från förslagsställarnas sida), ”klåfingrighet” och, framför allt, ”människors rätt och frihet att fatta egna beslut”. Just individuell frihet är något av ett honnörsord för personer som delar ett liberalt orienterat synsätt på samhället. Den gemensamma politiska åskådningen bidrar också till att förklara varför de använder sig av just denna terminologi när

de diskuterar föräldraförsäkringen och dess förändringar. En av mina informanter var uttryckt negativ till förslaget och säger följande om LO:s förslag;

Ola: Det tror jag blir ett väldigt trubbigt instrument, faktiskt. Jag tror inte att man förändrar attityder på det viset, det tror jag inte. Jag tror inte det skulle hjälpa.

Markus: Tycker du att det är ett bra initiativ över huvud taget?

Ola: Nej, jag tycker att det ska varje familj bestämma. Det får ju ganska stora ekonomiska konsekvenser, det får det ju. Och det tror jag är många som inte klarar av... Nej jag tycker att diskussionen från förslagsställarnas sida, det är ju ingen diskussion utan det är någon typ av pamphasoner att nu ska vi bestämma. Lyssnar ni på oppositionen över huvud taget? Utan det verkar som det tycker de är ett jättebra förslag och det ska de driva igenom till varje pris. Nej, jag tycker inte att de öppnar för någon större diskussion.

Här återfinns de diskursiva elementen om individens frihet, statligt ingripande samt att det ekonomiska förs på tal. Informantens yttrande präglas alltså av interdiskursivitet, dvs. flera olika diskurser skär in i och omformar varandra. Därför valde jag att ta med citatet under denna rubrik, då inslag från den liberala överförmyndardiskursen återfinns i uttalandet. När ekonomi förs på tal i dessa artiklar, talas det om att individerna gör rationella, ekonomiska överväganden. För att spegla de liberala tankegångarna mot dess ideologiska bas, ger jag här en kortare historisk överblick av ideologin. Liberalism är en politisk åskådning som började växa fram i slutet av 1700 och början av 1800- talet. Huvudprinciperna i åskådningen var politisk och ekonomisk frihet för individen, vilket fortfarande utgör grundstenarna i ideologin. Staten ska styra medborgarna så lite som möjligt och vissa extrema grenar av liberalismen menar att varje statligt ingripande är av ondo (Focus uppslagsbok, band 3, 1979:1838). Den liberalistiska ideologin bygger på tanken att varje enskild individ genom att tillgodose egna behov också gynnar andra människor och därmed samhället i stort. Med detta i åtanke kan vi tydligare se att det politiska innehållet i artiklarna och hos informanten är ganska manifest.

Ytterligare en av mina informanter uttryckte en tveksam hållning gentemot förändrad lagstiftning, men här betonades ekonomin mer än individuell frihet och förmynderi;

Niklas: Jag tror inte på det att man ska lagstifta om delad föräldraledighet att det är bestämt hälften hälften, för att det är många familjer som inte har råd med det. Jag tror att snarare det är ett taktiskt sätt från regeringen att spara pengar där, för då kommer färre föräldradagar tas ut, så då går

barnen ner på dagis och då blir det fler som jobbar och då får man in mer pengar till staten. Så ser jag det nästan, va. Jag tycker det ska vara frivilligt.

Här yttras en misstro mot statens motiv bakom en eventuell förändrad lagstiftning.

Informanten har en nästan konspiratorisk inställning och misstror de bakomliggande syftena med en förändring av kvoteringen av dagar. Det som kommenteras är förvisso inget av de förslag som jag tidigare nämnt, men jag skulle anta att det är S- kvinnornas förslag om att kvotera 5 månader till vardera föräldern som åsyftas.

Markus: Då ställer du dig också tveksam till LO:s förslag att man ska kvotera en tredjedel till pappan, en tredjedel till mamman och en tredjedel som man kan justera fritt?

Niklas: Ja, det tycker jag känns som att det bara är taktik för att dels så får man då vissa såna här sympatiröster från såna som tror att det här blir ett mer jämlikt system då för kvinnor och män och dessutom kommer man att tjäna på det för färre kommer att ta ut full föräldraledighet.

Här återkommer misstroendet mot statens egentliga intentioner med en förändrad föräldraförsäkring. Just denna ståndpunkt har bara Niklas gett uttryck för, men den ligger i paritet med tankegångarna om att staten gör fel som ingriper i familjelivet.

En sak som kan sägas om ovanstående är att det är en liberalistisk präglad diskurs med ett tydligt ställningstagande mot ökad kvotering och för en individuell frihet. Debatten är på intet sätt ny. Roger Klinth skriver i *Göra pappa med barn* (2002) att debatten kring kvotering kontra individens frihet har sina rötter i tiden kring föräldraförsäkringens bildande, alltså mitten av 70- talet. Redan då förelåg en djup tolkningsklyfta mellan de politiska blocken, en motsättning som accentuerades i samband med pappamånadens införande 1995 (Klinth, 2002:271). Med den vetskapen kan man se att polariseringen har en politisk och kulturell historia, vilket ytterligare bidrar till förståelsen av motsatsförhållandena lägren emellan. Den argumentering som ovan beskrivits kan i viss mån klassificeras som negativ, dock inte i den meningen att personerna som delar tankegångarna motsätter sig pappaledighet utan de är emot statlig reglering av densamma. I stort är argumentationen tämligen likartad, men ibland smyger en del andra element in i talet. I den mån diskurserna blandas, sker det här på ett med Faircloughs benämning konventionellt vis, vilket bidrar till att den rådande diskursordningen upprätthålls (Winther – Jørgensen/Phillips, 2000:77). Inget nytt under solen med andra ord och de hegemoniska föreställningarna består. Fairclough ser diskurser som ideologiska i den

månen att de skapar betydelse i maktens tjänst (Fairclough i Winther- Jørgensen/Phillips, 2000:79). Ideologierna utgör betydelsekonstruktioner vilka bidrar till produktion, reproduktion och transformation av maktförhållanden. Makten är kopplad till den rådande hegemonin och därmed kan vi se att dessa aspekter hänger samman analytiskt. Nu är det förvisso svårt att avgöra om diskursen kring överförmynderi ingår i de hegemoniska föreställningarna, men en ökad kvotering av icke överförbara dagar åt vardera parten skulle i vilket fall påverka argumentationen och därmed förhandlingspositionerna.

Intressant att nämna är att LO:s ordförande Wanja Lundby- Wedin uttalar sig i Göteborgsposten (040228) om att hon hade väntat sig ”en storm av kritik” med argument som att nu lägger sig LO i samt snack om förmynderi. Texten ovan visar att hon till viss del fick rätt.

Argument för LO:s förslag

Många artiklar argumenterar för LO:s förslag då de anser att det skulle bidra till att kvinnor skulle få en bättre position på arbetsmarknaden, en tankegång som är tämligen frekvent i debatten. Som det ser ut nu tar arbetsgivarna det för givet att kvinnorna ska vara hemma med barnen i långt större utsträckning än männen (ex. Dagens Nyheter, 040225, Aftonbladet 040226). Annat som förs fram här är skillnaden i arbeten mellan kvinnor och män. Wanja Lundby – Wedin säger i Göteborgsposten (040228) att kvinnor ofta arbetar deltid, har otrygga anställningsformer och har fysiskt tunga jobb, vilket gör att de gärna tar ut en större del av ledigheten. Lundby- Wedin menar även att man egentligen inte behöver locka papporna med olika incitament, utan hon förutsätter att männen vill ta aktiv del av sina barns uppväxt, men att ekonomiska förhinder och gamla, konventionella mönster i arbetslivet står i vägen. Dessa teman återkommer längre fram i uppsatsen. I en krönika i Aftonbladet (040411) förs ett resonemang om just detta. Här påvisas att kvinnor tar ut långt större del av föräldraledigheten och det får följder i yrkeskarriären. Författaren ger ett exempel med en mamma som föder två barn förväntas vara borta i närmre tre år och därtill kommer frånvaro på grund av deltid och vård av sjukt barn. En man som blir pappa till två barn är borta högst ett par månader, vilket gör att det från arbetsgivarens sida blir självklart vem som ska satsas på gällande anställning, vidareutbildning, chefsjobb och så vidare. Detta kallar författaren ”mammafällan” och påvisar att denna ordning legitimerar mäns företräde på arbetsmarknaden. Jag frågade mina

informeranter om de ansåg att en ökad kvotering av föräldraledigheten skulle kunna bidra till ett mer jämlikt arbetsliv. Svaren var ganska varierande, men en informant såg det som en möjlig effekt.

Rolf: ...för om männen är borta måste någon fylla de platserna och det kommer att bli de kvinnorna som annars var hemma. Och det ger ju dem bättre chans att göra karriär och bli mer betydelsefulla inom företaget och skaffa sig bättre löner. Kompetensskillnaden borde försvinna mer och argumenten också då att de har varit borta ett år och tappat mycket, de försvinner ju också då. Alternativet kommer ju vara att männens löner sjunker då istället för att kvinnors ökar, men de kommer väl bli jämlikare i vilket fall som helst.

I denna diskussion ligger fokus på kvinnors kontra mäns förutsättningar i arbetslivet. Tankegångarna präglas av feministiska åskådningar, genom att orättvisa maktförhållanden påvisas och en förändrad kvotering ses som ett hjälpmedel i kampen för lika villkor. Hagström (1999) skriver att en alltför stor individfokusering vid studiet av varför män är föräldralediga i så pass liten utsträckning döljer andra viktiga faktorer. Varje enskild individ ingår i en större politisk, ekonomisk och kulturell struktur. Att sätta mäns ökade uttag av föräldraledighet i relation till kvinnors positioner i arbetslivet är ett exempel på just detta. Här beaktas inte bara mannens villkor, utan även kvinnans.

Mina informanter var i stort positivt inställda till LO:s förslag, endast en var som ovan nämnt direkt kritisk, även om det uttrycktes funderingar i riktning mot att barnen skulle få mindre tid hemma. När jag frågade om hur de ställde sig till förslaget, möttes jag av lite olika svar. En informant hade en något ambivalent inställning;

Rolf: Jag vet inte om jag tycker att det är rätt sätt, men å andra sidan kanske det är enda sättet att få igång det hela. Det kanske är en piska som måste fram för att det ska bli något av det, men jag tycker det är lite synd och risken är att många skiter i det och dagar bara försvinner. Och det är ju synd både för barnen och familjerna på ett sätt. Nej, jag tror egentligen att man ska satsa på det på ett annat sätt, men det är väldigt svårt att få fram attitydförändringar, men jag tror att det växer fram på ett sätt, det kommer. Ju fler som får höra från kompisar att de har varit hemma och de berättar lite om det när de börjar fråga, kommer det att sprida sig mer och mer. Så ger vi det 10- 15 år till, tror jag att procentsatsen av pappor som stannar hemma har ökat markant, men vill man snabba på det så visst.

Informanten är inte odelat positiv till förslaget, men kan ändå se värdena i dess eventuella genomförande. Andra uttryckte sig mer positivt och ansåg att en sådan förändring visst skulle kunna åstadkomma en förändring av uttagsbalansen mellan kvinnor och män.

Klas: Jag tycker det vore bra, för då kan man ju inte skylla på de här sakerna vi diskuterade tidigare, utan då blir det mer naturligt att så här ska det vara... Om det hade varit kvotering fifty-fifty, så hade det inte fungerat, men som förslaget låg här tyckte jag att det är helt okej. Jag tycker det skulle vara positivt, jag tror det. Då blir man ju tvingad till andra attityder.

Här träder andra diskurser in i samtalet, nämligen dem om naturlighet och attitydförändringar. Den sistnämnda återkommer även inom diskursen om hinder i arbetet, där det uttrycks att arbetsgivarens attityder sätter upp hinder för mäns uttag av föräldraledighet. Informanten påpekade dock att det finns en risk att barnet skulle kunna få kortare tid hemma, då en del män inte skulle ta ut hela sin del. Han kunde alltså se såväl fördelar som nackdelar med förslaget, men var på det hela taget positiv, en hållning som går igen hos ytterligare en av informanterna;

Björn: Jag tycker att det är bra att ha viss kvotering så, för att. Jag kan tänka mig att vissa företag, framför allt mindre företag har lite ålderdomlig syn på det här med föräldraledighet... I vissa lägen för att inte pappan ska ta ut någonting, så är det nog bra att det finns möjlighet att man var tvungen att ta ut, annars försvinner den (ledighetstiden, min anm.).

Björn uttrycker dock en viss oro över att vissa familjer kan få det svårt med ekonomin om ett ökat mått av kvotering införs. Han är alltså medveten om de inkomstskillnader som existerar mellan kvinnor och män (generellt sett) och menar att de kan erbjuda problem. Inte heller denna informant är odelat positiv till en ökad kvotering, vilket jag tycker visar på en osäkerhet inför förändringar i den privata sfären. Dessa män har trots allt en positiv erfarenhet av föräldraledighet, men är ändå inte beredda att helhjärtat stödja en förändring av föräldraförsäkringen.

En överväldigande del av artiklarna jag analyserat ställer sig som sagt positiva till LO:s förslag, exempelvis hittade jag en artikel i Aftonbladet (040307) där författaren diskuterar hur man ska få fler pappor att ta ut föräldraledigt. LO:s förslag i kombination med en höjning av inkomsttaket ses här som delmål på vägen mot en individualiserad föräldraförsäkring, vilket här avser att hälften kvoterats till vardera vårdnadshavaren. I artikeln betonas att bristen på

jämställdhet i familjen (det ojämna uttaget av föräldraledighet är ett uttryck för detta) inte enbart beror på kronor och ören, utan även på normer som styr arbetsgivaren och modern. Just arbetsgivarens inställning återkommer jag till senare och mammans ovilja att dela p.g.a. tryck utifrån kommer jag också belysa ytterligare. Det nya inslaget i argumentationen är en betoning av att det är barnen som blir lidande av att pappan inte är hemma. Här propagerar författaren för LO:s förslag och för att män ska vara hemma mer, men att detta ska ske för barnens skull. I Nerikes Allehanda (040424) återfinns en näst intill identisk argumentation som i nyss nämnda artikel. Här föreligger alltså ett stort mått av intertextualitet mellan artiklarna. Det enda som egentligen skiljer är att det i slutet av denna artikel nämns ett maktperspektiv. Författaren menar att det finns en maktstruktur i samhället som måste brytas och att denna maktstruktur faktiskt är kvinnornas i och med att de inte släpper in männen på hemmets arena. Här figurerar även diskursen om att kvinnan hindrar mannen från att vara hemma mer.

Cronholm (2004) ser fördelningen av föräldraledigheten som kopplad till maktförhållanden grundade på föräldrarnas respektive inkomster och position på arbetsmarknaden. En förändring av fördelningen kan påverka familjelivets inre struktur och underliggande könsmonster. Om män då tar ett aktivt ansvar för sina barns och hushållets skötsel kan det leda till en förändring av mer dolda, underliggande maktstrukturer (Cronholm, 2004:65). Med en förändring av maktförhållandena skulle det både kunna bli mer jämställt i hemmen samtidigt som barnen skulle få mer tid med sin pappa. Att genusrelationer är kopplade till maktaspekter är något som ofta betonas i feministisk forskning och detta leder över till nästa tema.

Genusdiskurser

I delar av mitt källmaterial förekommer ett klart uttalat genusperspektiv, även om de flesta inte använder just denna term utan oftare dikotomin manligt – kvinnligt eller uttrycker sig i köns kategoriseringar. När det gäller just kön/genus- begreppen pågår det en debatt om huruvida det egentligen går att särskilja de två (Barker, 2003:289). I min text gör jag dock en viss distinktion mellan begreppen, där jag låter kön stå för det biologiska och genus för det socialt konstruerade. Oavsett hur antiessentialistisk man försöker vara, är det svårt att hävda att det inte finns några som helst skillnader mellan könen. Det intressanta är istället om det är biologin eller kulturen som styr mest. Jag anser det sistnämnda.

Särartstänkande

I mitt material har jag funnit ett inslag av särartstänkande. Särart är en teoribildning som betonar att det finns essentiella skillnader mellan män och kvinnor. Dessa fundamentala och svårbemästrade problem tolkas i varierande grad som kulturella, psykiska och/eller biologiska (Barker, 2003:281). Jag gör här en åtskillnad på särart och särartsfeminism, då den senare betonar kvinnans värdegrund som högre stående än mannens. En sådan värdeladdning tycker jag mig inte ha kunnat finna här, så jag benämner de diskurser som betonar olikheterna mellan könen för särartsdiskurser. Det finns också artiklar som betonar motsatsen och som önskar minska avståndet mellan könen. Även här återfinns således motstående diskurser som strävar efter att värdelägga debatten efter sitt synsätt. I artikeln ”offra inte barnen i könskampen” (Aftonbladet, 040303) skriver författaren följande;

Jag trodde att ledigheten var till för att de små ”bäsarna” skulle få börja sitt liv, i trygghet, vid sin moders barm. Att de skulle få höra sin mammas lugna hjärtrytm, som de gjorde i livmoderns famn, även efter de fötts fram till en kall och könsrollsfixerad värld (Aftonbladet, 040303).

Citatet ovan visar på föreställningar om att modern är den som ska vårda barnet under de första levnadsåren, en tanke som återkommer senare i texten också. Fadern behövs inte förrän barnet växt till sig lite och därför borde en ”pappaperiod” placeras där. Här finns alltså en uttryckt särartstanke, vilken också förtydligas i texten. Exempelvis skrivs det att ”könen är, trots många militantfeministers åsikter, olika av naturen samt att vi behöver en mer

*nyanserad syn där de biologiska skillnaderna lyfts fram som något positivt och inte som något kattfan släpat in från gödselstacken” (ibid.). Vidare skriver författaren att barnen inte ska säga mamma och pappa, utan förstå världen utifrån könsroller och genus samt att de måste förstå att mammas karriär måste bättras på. Tonen är raljerande, vilket jag tolkar som att detta är något artikelförfattaren motsätter sig. I artikeln finns även ett visst stöd för särartsfeminism, genom att författaren betonar vikten av en uppvärdering av graviditet, barnafödande och amningsperiod, då ” *dessa faktorer visar på en otrolig styrka och förmåga att vårda och akta livet. Dess meritvärde kan ingen man uppnå*” (ibid.). Kvinnor erhåller genom graviditet, födsel och amning en vårdande förmåga som ingen man kan uppnå. Denna förmåga blir således biologiskt bestämd, då de nämnda faserna i en kvinnas liv i hög grad är biologiska men säkert till stor del också emotionella. Viket som är det dominerande i exemplet ovan är svårt att utläsa, men jag skulle anta att det rör sig om en kombination av de båda.*

Hos mina informanter har jag kunnat skönja en del utsagor som kan härledas till liknande tankegångar, även om de inte är välrepresenterade.

Ola: Ja, det måste ligga något i mansrollen, då i så fall. Att vara en förebild, då. Och vad det skulle vara, det vet jag inte, men visst, nånting är det ju där. Att, som du säger, fadern ska vara närvarande och vara en förebild för sitt barn. Likväl som modern. För det är väl så att kvinnor och män är olika.

Markus: Varför är det så att kvinnor och män är olika, är det något biologiskt eller handlar det om uppfostran, att vi uppfostras på olika sätt?

Ola: Det kan ju vara olika. Det kan ha med uppfostran från början att göra, visst kan det det. Men det finns säkert genetiskt betingat beteende också.

Här återfinns en kombination av socialisering och biologisk determinism. Just det sistnämnda inslaget kan härledas till en särartstanke; det finns något unikt hos mannen respektive kvinnan som gör att bägge är nödvändiga för barnets utveckling. Ett sådant synsätt kan förknippas med ett vurmande för kärnfamiljen, då bägge parter behövs för barnets väl och ve. Jag anser även att ett särartstänkande är förknippat med gamla föreställningar om kvinnan som den vårdande, barnuppfostrande och hushållande partnern (Barker, 2003:284). Särartstänkandet tillhör inte en av de vanligaste tankegångarna som figurerar i debatten, men jag anser ändå att det är motiverat att nämna att ett sådant tankesätt förekommer. Att göra en sådan åtskillnad mellan

kvinnor och män skapar en grund för att för alltid befästa genusstrukturerna i samhället. Nu tror jag förvisso inte att denna diskurs kommer att vinna så pass mycket gehör att den upptas i hegemonin, men den visar på att äldre föreställningar fortfarande figurerar. Berg/Johansson (1999) skriver t.ex. att det finns olika positioner för människor att inta då de tolkar världen. Att se det utifrån äldre tiders strukturering är att sålla sig till den nostalgiska positionen, där det finns klara skillnader mellan kvinnor och män. Manlighet och kvinnlighet kan reduceras till något ursprungligt, primalt. De personer som nyttjar en särartsdiskurs kan sägas företräda en nostalgisk tolkningsposition i Berg/Johanssons (1999) mening.

Faderns gåva

En diskurs som figurerar i ett par texter är att männen ”ges” mera tid med barnen om LO:s omfördelning av föräldrapenningdagarna skulle drivas igenom. I en artikel i Dagens arbete (040226) kommer grafikerförbundets jämställdhetsombudsman Leif Mettävainio till tals. Han menar på att papporna egentligen är diskriminerade genom att de har högre lön (sic!) och därmed förlorar mest. Han säger vidare att det är en ekonomisk fråga och att en höjning av inkomsttaket skulle ge ytterligare ett argument för att papporna ska ta mer ansvar för barnen. De ekonomiska argumenten är mycket vanligt förekommande och jag återkommer till dem längre fram.

I överskriften på en artikel publicerad i Dagens Nyheter 040225 står det att LO vill ge papporna mer tid. Det skrivs egentligen inte mer om detta i artikeln, men visar ändå på att artikelförfattaren ser en ökad kvotering som en slags gåva till mannen. Också Aftonbladet (040226) skriver i en underrubrik att det ska bli dubbelt så mycket ledigt till pappan. Värt att påpeka är att bägge artiklarna berör LO:s förslag om kvotering och LO:s ordförande Wanja Lundby- Wedin kommer till tals i bägge.

I en artikel med rubriken *Pappaledig ja- men helst på sommaren*, publicerad i Svenska dagbladet (040524) talas det också om att pappaledigheten ses som en gåva medan mammaledigheten är ett ansvar och en plikt. Detta menar författarinnan är de rådande attityderna i Sverige, landet med världens längsta föräldraledighet. Detta är förvisso inte den dominerande tesen i artikeln, men det belyser ändå ett visst tankesätt om mäns föräldraledighet. Det är anmärkningsvärt att hon hävdar att dessa attityder är de rådande, men

utan att ge argument hur detta yttrar sig eller varför. Jag har faktiskt inte heller hittat fler än dessa artiklar som över huvud taget nämner att en sådant synsätt. Vad beror då detta på? En förklaring jag kunnat finna i texterna är kopplat till kunskap om hur föräldraförsäkringen är uppbyggd. I Göteborgsposten (040103) står det att läsa att det råder en relativt stor okunskap bland föräldrarna om att båda har rätt till lika många dagar. Författarna refererar till en undersökning utförd av riksförsäkringsverket, som visar att 30% av föräldrarna tror att modern har rätt till fler dagar med föräldrapenning än fadern. Bland män utan barn var det bara 16% som visste att parterna hade rätt till lika många dagar. Om dessa siffror är korrekta, blir det mer förståeligt att vissa uttrycker mäns föräldraledighet i termer av gåva eller att mannen ges tid med barnen. Hagström (1999) skriver att kvinnan ger mannen möjlighet att skapa sig en god relation till barnet genom att inte utnyttja hela föräldraledigheten själv (s.229). Gåvan består i att kvinnan ”skänker” dagar till mannen. I realiteten är det så gott som alltid tvärtom; det är mannen som ger dagar till kvinnan genom att de skrivs över på henne. Också Bekkengen (2002) betonar att mannen aldrig kan förlora dagar till kvinnan och ”...när kvinnan använder majoriteten av dagarna är det inte hon som avstår från att ge (!) mannen dagar, utan det är mannen som genom en aktiv handling överlåter sina dagar till kvinnan” (Bekkengen, 2002:180f.) Cronholm (2004) påpekar å sin sida att om mannen är mindre barnorienterad än kvinnan, kan det förmodligen bidra till att han överlåter sina föräldraledighetsdagar till henne.

Att dela olika

En parallell diskurs till den ovan nämnda är den om kvinnan som hindrar mannen från att vara hemma. Egentligen är tankegången och argumentationen grundad i samma antaganden som i fallet ovan, nämligen att kvinnan har makten i hemmet och styr hur fördelningen av föräldraledighetsdagarna ska se ut. Jag väljer därför att ta med denna diskurs här i och med att den uppvisar gemensamma drag med den ovan nämnda, eller uttryckt med andra ord så föreligger intertextualitet mellan diskurserna. Jag har dock inte direkt funnit något stöd för att detta skulle vara ett stort problem. Bland mina informanter var det ingen som upplevde att kvinnan varit ovillig att dela föräldraledigheten, men flera av paren förde en diskussion kring fördelningen.

Björn: Ja, hon ville ha mer än halva, det ville hon gärna ha och jag ville ha mindre än halva. Vi har ju lite olika jobb och trivs väl olika mycket med jobbet också. Så vi var överens om det. Men hade vi inte haft någon diskussion kring det ekonomiska, kanske jag hade tagit en månad till eller två till och med, man vet aldrig.

I citatet ovan visar informanten på att paret redan från början var överens om att dela olika på föräldraledigheten. Kvinnan hade förvisso specifika önskemål, men det var aldrig tal om att hon hindrade honom från att vara hemma. Liknande tankar mötte jag även från andra informanter.

Niklas: Ja, jag tror att det är minst lika jobbigt för kvinnan också. Det är mycket sånt här som yttre krav och det är krav från föräldrar och från kvinnohället också. Det är ju inte bara männen som har krav utan även kvinnor har krav på sig själva för att de ska uppnå den här mammamollen eller idealmamman på nåt vis... Ja, hos oss har det inte varit det problemet, utan hon har varit hemma i över ett år då, så hon tyckte att hon har fått den tiden som hon ville ha då. Det är klart, hon skulle ju gärna vilja vara hemma längre då, men samtidigt så vet hon att det är viktigt för mig att var hemma också, så det har inte varit någon konflikt där.

Trots att kvinnan i det här fallet hade velat vara hemma längre, så gjorde hon inget motstånd när Niklas ville vara hemma.

Ola: Det passade bra med min sambos jobb. Hon är lärare, så hon började ju jobba när terminen började, i augusti. Så att då var det lämpligt att jag att vi skiftade där då, att jag gick på. Och sen att det blev just sex månader, det vet jag inte, det kändes lagom. Det kändes som rätt tid att ta.

I stället för att kvinnan erbjuder motstånd verkar det som att parterna i samförstånd gör upp sinsemellan hur föräldraledigheten ska delas upp. Det är alltså ingen kamp om dagarna och kvinnorna verkar inte heller försöka få så pass många dagar att mannen blir utan. Dock har ändå intervjuцитaten en gemensam nämnare, nämligen att mödrarna vill ta ut mer ledighet och bägge parter är tillfreds med det. Ett sätt att tolka fördelningen kan vara att männen väljer att inte kräva mer tid och därför är de nöjda med att kvinnan tar ut merparten av dagarna. De är alltså tillfreds med en sådan uppdelning av föräldraledigheten. I Svenska dagbladet (040511) står det att läsa att mammor är hemma med barn i större utsträckning än vad pappor är. De siffror som presenteras är för 2002 och visar på att kvinnorna tog ut 84% av ledigheten medan männen tog ut 16%. Enligt artikelförfattaren tar föräldrar runt om i landet gemensamma beslut genom att de väger samman sina värderingar om familj och föräldraskap med sin

allmänna livssituation och därefter fattas ett beslut som familjen tror är det bästa. De flesta ångrar sig inte, vilket betonas av en referens till en undersökning gjord av RFV där 85% av mammorna och 81% av papporna är nöjda med hur de fördelat sin ledighet. Var finns det problem som måste åtgärdas? frågar sig artikelförfattaren retoriskt. Det bör påpekas att artikeln är delvis en replik till DN:s chefredaktör, som menat att kvinnornas höga uttag varken är givet av naturen eller en optimal uppdelning. I övrigt andas artikeln en negativ inställning mot förändringar i föräldraförsäkringen, vilket jag tidigare berört. Författaren menar alltså att den ojämna fördelningen av föräldraledigheten inte är problematisk, utan ett uttryck för att föräldrarna själva vill ha det så.

De ovan beskrivna tankegångarna kan ses som uttryck för det som Connell (1995) kallar för delaktighet. Få män praktiserar rigoröst det hegemoniska mönstret och om en grupp män har någon form av samröre med detta utan att själva representera sinnesbilden genom att de åtnjuter hegemonins fördelar, kan man tala om delaktighet. Dessa män gör ständiga kompromisser med kvinnor snarare än öppet dominerar dem och de gör sin del av hemarbetet samt ställer sin lön till familjens förfogande (Connell, 1995:103f.). Det informanterna gör är alltså att de befäster den rådande hegemoniska ordningen genom att "låta" barnets mamma ta lejonparten av föräldraledigheten. Genom att så sker, kan maktförhållandena i arbetslivet bibehållas till förmån för männen och hegemonin ligger fast. I det avseendet kan de citerade informanterna klassificeras som medlöpare i Connells bemärkelse. Den delaktiga manligheten är komplex och präglas både av en närhet till den hegemoniska positionen samt av ständiga förhandlingar med sin partner. Detta leder till omförhandlingar i konstruktionen av det manliga, samtidigt som männen alltid kan "falla tillbaka" i de hegemoniska mönstren (Berg/Johansson, 1999:251). I inledningen skrev jag om att mäns och kvinnors positioner i samhället länge varit olika med mannen som familjeförsörjare och kvinnan som moder och "hushållerska". Dessa föreställningar lever i mångt och mycket kvar, även om det idag finns en uppsjö av olika subjektspositioner att inta och mängder av olika familjekonstellationer. Uppdelningen har dock medfört att hemmets arena blivit kvinnligt kodad, medan det offentliga är mannens spelrum. Detta har medfört att män socialiseras till att söka identifikation och självkänsla i offentligt agerande, såsom arbete, sport eller utbildning (Barker, 2003:302). Denna uppdelning finns i hög grad kvar och bidrar till att förstå varför kvinnorna fortfarande tar störst del av föräldraledigheten; även de blir påverkade av de rådande diskurserna. Det finns fortfarande kvinnor som har ett ålderdomligt synsätt på hem

och familj och som vill att gamla mönster skall bestå, trots att det (i många ögon) missgynnar dem själva. Även kvinnorna hjälper alltså till att bevara den manliga hegemonin.

Barnorientering

Vissa män representerar en typ av maskulinitet som ger utrymme för nära relationer till barn och därmed en positiv inställning till föräldraledighet. Detta innebär att barn utgör en väsentlig del av livet för dessa män och relationerna utgör en väsentlig del i att vara man. Det är inte bara själva faderskapet i sig som är av vikt, utan själva relationen till barnet och ett intresse för dess villkor värdesätts. Barnen blir därmed inte bara kvinnans angelägenhet, utan även mannens. De män som kan räknas in här har ett behov av barnrelationen för att utveckla sig själva som människor (Bekkengen, 2002:95). Denna inställning till barnen kallar Bekkengen för en barnorienterad maskulinitet. Hon påpekar att ett sådant förhållningssätt inte nödvändigtvis måste innebära en orientering mot kvinnor, vilket kan förklara hur gamla könsstrukturer kan bestå trots en förändring i mannens inställning till familjen (Ibid.). Den faderskapsposition som skapas genom en större barnorientering ger förutsättningar för individen att forma ett nytt innehåll i föräldraskapet, i kontrast till mer traditionella positioner. Det är fler faktorer som ligger bakom detta, men de senaste trettio årens jämställdhetsarbete verkar ha bidragit i hög grad till att förändra de traditionella könsmönstren. Tillsammans har socialpolitiska strävanden, ökade krav på jämställdhet samt en intensiv debatt om faders rättigheter och skyldigheter bidragit till att förankra diskursen om det nya faderskapet på samtliga nivåer i det svenska samhället (Plantin, 2003b:155).

Plantin (2001) menar att den ojämna fördelningen ingår i ett större system, där både officiella och inofficiella strukturer ingår, vilka innehåller könsstrukturer som generellt gynnar männen. Han påvisar vidare att paren i hans studie sällan talar om dessa orättvisor utan konstruerar mening i vardagen efter de givna förutsättningar som finns i samhället. Med detta i åtanke poängterar han att det subjektiva identitetsskapandet måste betraktas som en viktig variabel då man önskar förstå diskrepanserna i männens ideologi och praktik (Plantin, 2001:133). Även maktaspekter bör beaktas i detta fall, då de ovan nämnda könsstrukturerna är starkt förbundna med sociala positioner och därmed makt.

Jag har hittat en del artiklar som kan sägas uttrycka tankar om en barnorienterad maskulinitet. I Aftonbladet (041013) uttrycks en tanke om att det moderna faderskapet är konstruerat av mediepersoner som behöver ha en viss framtoning för att bli respekterade. Då dessa personer ofta har en ganska bra position i samhället, blir mansrollen av idag en fråga om klass. Det sätt på vilket manlighet manifesteras har förändrats och en markör är att många pappor idag kör barnvagnen. Artikelförfattaren betvivlar dock ärligheten i denna förändring och påpekar att faktorer som kön och klass ofta glöms bort i debatten om föräldraförsäkringen. Det här exemplifieras dels genom att en del par inte har råd att dela lika p.g.a. av mannen tjänar mer och dels genom att vanliga knegare inte får några pluspoäng för att vara hemma med barnen, något som de mondäna kändispapporna får. Här förs en klassaspekt in i diskursen, vilket ger den ett tydligt ideologiskt innehåll. Det är tämligen vanligt att diskurserna innehåller mer eller mindre tydliga inslag av politiska åskådningar, vilket ligger i linje med Faircloughs tankar om att diskurs och ideologi är förknippade med varandra. Annat som är värt att nämna om denna artikel är att det medges att det skett en förändring i inställningen hos vissa män, men att detta har mer med image än något annat att göra. En sådan inställning har jag inte kunnat finna annorstädes, så den får stå för sig själv i sammanhanget.

Augustin Erba (2004) berättar i sin text *Kampen för lika villkor* om hur han fick kämpa på flera olika sätt då han förberedde sig inför sitt barns födelse. Bland annat berättar han om att blev motarbetad av kvinnor som motsatte sig att han läste böcker om födsel och barnuppfostran samt att många tog anstöt av att han menade att även han var gravid, inte bara hans partner. Vidare berättar han att han fick kämpa för att få möjlighet att vara hemma så länge som möjligt tillsammans med barnets mamma. Erba ville vara hemma så länge som möjligt med sitt barn och därför försökte han få ett banklån för att kunna göra det. De flesta banker bemötte honom med oförstående, endast en tog det hela på allvar. Han mötte även på motstånd från andra män, genom att de ifrågasatte varför han skulle vara hemma så länge (9 månader). Många använde amningen som argument för att inte vara hemma någon längre tid, andra hävdade ekonomi. Det här kan relateras till Bekkengens (2002) tankar om att diskursiva hinder föreligger då män vill ta ut föräldraledighet. Erba verkar representera en barnorienterad maskulinitetsposition, vilket också flertalet av mina informanter kan sägas göra. I Erbas fall förstärks det intrycket genom att han står som medförfattare till en appell publicerad i Aftonbladet (040901), i vilken pappor uppmanas att ta ut sex månaders föräldraledighet. Texten motsätter sig de "klassiska" argumenten om ekonomi och menar på att detta enbart är en ursäkt papporna använder för att slippa ta ut längre ledighet. Författarna menar att de flesta

har råd att vara hemma, bara de prioriterar ekonomin lite annorlunda. Den här tankegången har jag även mött hos flera av informanterna.

Rolf: Det ska till ganska mycket för att ha det här som ett argument, men man ska inte förakta de som upplever att det är ett bekymmer. Det kan jag förstå, jag gillar inte heller när pengarna tryter, om man inte riktigt ser om man har täckning för sina räkningar och såna saker. Så att visst finns det fog för oro, men jag tror nog att de flesta har rätt så mycket lyx ändå, så att säga. Vissa grejer kan man dra ner på under en period för att satsa mer på detta, det tycker jag.

Rolfs tankegångar är snarlika med de som Erba ovan gett uttryck för. Även om det blir ett ekonomiskt avbräck, är inte detta större än att det går att hantera. Här kommer också barnorienteringen till uttryck, genom informantens påpekande att pappaledigheten är värd att satsa på och annat får stå tillbaka till förmån för det. Ytterligare en av informanterna menade att pengarna inte borde utgöra något hinder.

Klas: ...men å andra sidan kan väl jag tycka att om pengarna är så viktiga, ska man nog inte skaffa barn.

Markus: Då har man lite fel fokus kanske från början?

Klas: Ja, jag känner det. Då kanske man ska vara nåt annat istället, om man inte tycker att de är så pass prioriterade framför pengarna.

De män som representerar en barnorienterad maskulinitet går emot de diskursiva hindren genom att påvisa att ekonomin inte behöver innebära ett problem. Den här typen av manlighetsposition hänger samman med föreställningar om det nya faderskapet, där mannen förväntas ta ett större ansvar för hem och familj. Denna värdeförändring hänger i sin tur samman med de förändringar i uppdelningen av arbetslivet jag tidigare beskrivit. Det är således en historiskt och kulturellt förankrad utveckling som skett och denna har påverkat sätten att uppfatta och tala om faderskap av idag. Föreställningar om ett nytt faderskap kan alltså sägas ingå i en diskursiv förändringsprocess. Något av det mest framstående i min studie är just det som ovan nämnts, nämligen barnorienteringen och de sätt på vilka detta manifesterar sig. Intressant är också att en diskursiv förändring verkar hänga samman med denna maskulinitetsposition i den meningen att de som representerar en barnorientering eliminerar ett par av de hinder som Bekkengen (2002) påvisat i sin studie. Några verkar dock finnas kvar, i alla fall om man ska tro debatten som förts i dagspressen.

Pappor, barn och hem

De män som ingår i min studie har alla tagit ut över två månader föräldraledighet, ett par av dem hela sex månader. Varför väljer då män att ta ut pappaledighet? Det kan ju inte enbart bero på att de inte vill att deras ”pappamånader” ska gå till spillo, utan det torde finnas andra motiv bakom. En aspekt som bidrar är den nyss nämnda barnorienteringen, en strävan hos männen att vilja ta aktiv del i sina barns uppväxt. Samtliga av mina informanter angav att de upplevt sin pappaledighet som något positivt och berikande.

Björn: Ja, som person lär man ju sig en del då, det har ju inget med fackkunskap på jobbet att göra. Utan det är ju mer personlig utveckling, man kanske lär sig tålmod, till exempel. Och man kanske kan välja bättre vilka strider man ska ta och vilka man inte bryr sig om.

Ola: Jag tror det är viktigt både för en själv och för henne (dottern, min anm.), att hon får knyta an till båda föräldrarna på ett annat sätt än hon skulle göra annars. Man märker det att den som är hemma, det är den hon tyr sig till mest. Innan var det mamma, nu är det jag och förhoppningsvis får hon en bra relation till båda. Mest för hennes skull, är det naturligtvis. Sen lär man känna sitt barn väldigt bra. Som man kanske inte skulle göra annars. Jag tycker väl att den första perioden när min sambo var hemma visste man inte riktigt hur hon reagerar, man kände henne inte lika bra som man gör nu när man varit ensam med henne i tre månader. Så att visst är det nyttigt!

Rolf: Att man umgås med barnen, att man får var hemma med dem och vara med i vardagen som de har. Jag tror att det är ganska svårt, jag hade nog själv en ganska dålig bild av hur det var att vara pappa innan vi själva fick barn. Det var mycket som blev en ganska stor omställning. Det är mycket tid som går till att fixa med de här ungarna som man tror att det är inga problem. Men man gör mycket kul saker också.

Niklas: Barnet känner ett annat förtroende tror jag för föräldern, annars kan det lätt bli att de blir lite ”mammiga” eller så, så att nu känner jag att vi, mamma och pappa är lika nära så att säga, så att det är inte bara mamma, utan när hon ramlar och slår sig så är det pappa också.

...

Jag tror man förstår också på ett annat sätt vad det innebär att vara förälder eller pappa då att man kommer närmare sitt barn. Det är ju den här kontakten då, det kan ju vara saker som kroppsspråk. Jag kan ju nästan veta hur hon tänker utan att hon behöver säga eller så, utan det blir en sådan närhet som man kanske inte kan peka på direkt men som ändå finns där då. Och det är den man får då, som jag tror jag hade missat om jag inte varit hemma. Och jag tror också det att speciellt viktigt när hon är så liten att man bygger upp det förtroendet, för sen är det nog svårare att få tillbaka det.

Klas: Ja ökad förståelse, framför allt. Hur mycket jobb det är hemma. Har man inte vart hemma med barn förstår man inte hur kul det är och hur lite man får gjort med annat. Är man hemma med två barn blir det absolut ingen tid för något annat. Ingen tid att städa, bara laga mat och ställa disken på diskbänken. Det kan vara ett berg när man kommer hem (skratt), det är bara att le och se glad ut. Så är det, helt enkelt och då får man ju en annan förståelse för att så är det. Så det är ju positivt med en ökad förståelse, helt klart.

Av intervjuцитaten ovan kan vi se att alla upplevt pappaledigheten som en positiv tid. Många av informanterna poängterar liknande saker, exempelvis att de får en djupare relation till barnet och en ökad förståelse för hur det är att sköta hushållet. Att bli pappa innebär en stor omvälvning och kan leda såväl till positiva möjligheter som förändrade krav och minskad personlig frihet. Dagens krav på föräldraskapet är inte längre lika traditionsbundna som de var för ett par generationer sedan, utan föräldrarna försöker ofta anpassa sina rutiner efter de nya förutsättningarna (Cronholm, 2004:131). Interaktionen parterna emellan sker inte förutsättningslöst, utan påverkas av den samhälleliga könsstrukturen. Det som försiggår i parrelationen säger något om förhållandet mellan kvinnor och män, samtidigt som det bidrar till omförhandling av positioner (Bekkengen, 2002:103). När informanterna betonar att de fått en ökad förståelse för hur det är att sköta om hemmet, kan detta ses som ett steg mot en ökad jämställdhet gällande arbetsfördelningen i hemmet. Bekkengen menar dock att det fortfarande är kvinnan som har huvudansvaret för hushållet och ger som exempel att kvinnan ofta tvättar, då mannen skulle missfärga tvätten. Det är dock föga troligt att en vuxen man inte skulle kunna lära sig att sortera tvätt och programmera en tvättmaskin, utan männen låter sig avfärdas som inkompetenta gällande detta utan att protestera (Ibid:105). Den ökade förståelsen omsätts alltså inte i praktik, utan föreligger enbart på en diskursiv nivå. Detta har jag funnit visst stöd för hos mina informanter.

Björn: ...ska jag laga mat tar det ganska lång tid, för är det någonting jag är dålig på så är det matlagning. Och tvätta då. Jag tvättar mina egna arbetskläder, det är allt. Jag har väl tvättat sönder för mycket saker (skrattar). Men ibland så känns det som hon vill ta det, även om jag säger att – nu gör du för mycket hemma. Ibland känns det som hon gärna tar det, även om jag ibland frågar om vi ska vända på det. Det är nog väldigt inrotat.

Passande nog är det (bland annat) just tvättningen som förs fram som exempel här. Informanten verkade inte särdeles bekymrad över att han inte var duktig på att tvätta, vilket kan ses som ett uttryck för att han nöjer sig med att inte behärska denna syssla. Det här kan förklaras genom att det nya faderskapet i många fall enbart utgör ett symboliskt

ställningstagande som inte renderar i ökad jämställdhet mellan män och kvinnor (Whitehead, 2002:154). Det nya faderskapet utgör i sådant fall enbart en diskurs, inte social praktik.

Informanterna betonade också att de kände att de fick en bättre kontakt med sina barn och att barnen lärde känna sina pappor. Varför just detta lyftes fram kan ha flera förklaringar. En kan vara att papporna representerar en barnorienterad maskulinitet, en annan kan vara att de är präglade av diskursen kring det omvårdande faderskapet. I denna diskurs betonas att pappors deltagande i barnens tidiga år ger positiva effekter på dess kognitiva utveckling. Det diskursen syftar till är att visa att även fäder har en vårdande förmåga. På det viset är den intressant; den utmanar äldre manlighetskonstruktioner och bidrar till en omdefiniering av faderskapet (Johansson, 2003:34). Detta står till viss mån i opposition mot ovanstående tankar om att det nya faderskapet enbart utgör diskurs, vilket beror på att den sociala praktiken är multidiskursiv, dvs. flera olika diskurser möts och formar faderskapet i aktiv handling. En tanke jag stött på i mitt arbete är behovet av en manlig förebild som företrädevis ska utgöras av fadern. När jag frågade om det inte fanns andra sätt för barnen att skapa sig manliga förebilder fick jag förvisso medhåll, men flera påpekade att pappan av olika anledningar var att föredra. Dels kunde man då vara säker på att det var en "lämplig" förebild, dels var barnen beroende av kärlek från två föräldrar. Vidare gavs det uttryck för att barnen, främst killar, kan hamna i kriminalitet om de saknar en manlig förebild under barndomen.

Yrkesrelaterade faktorer

I medietexterna och i informanternas tal återkommer spörsmål rörande arbetslivet och dess påverkan tämligen frekvent. Här finns dock ingen sammanhållen diskurs, utan flera parallella. Vilka dessa är ska jag redogöra för nedan. Värt att påpeka är att många av de rubriker jag belyser nedan innehåller gemensamma drag, dvs. det finns en viss intertextualitet diskurserna emellan.

Hinder i arbetet

Ett vanligt förekommande tema i artiklar om föräldraledighet, särskilt gällande pappaledighet, är att det finns ett motstånd från arbetsgivarens sida. Enligt Bekkengen (2002) har det skapats en diskurs om hinder för män när de vill ta ut föräldraledighet (se också ovan). I denna diskurs återfinns tankar om att arbetsgivaren sätter upp hinder för männen, men dessa tankar saknar oftast reell förankring. Det verkar snarare som att det är männens egna önskemål och inställning till arbetet som skapar hindren, inte negativa attityder från arbetsgivaren (Bekkengen, 2002:180). Likväl förekommer tankar om att det delvis är arbetsgivarnas ovilja att ”släppa hem” papporna som bidrar till det låga uttaget hos män.

Föräldraförsäkringen finns till för att barnen ska få en trygg start i livet och att för att möjliggöra en nära och tidig kontakt med mellan barnet och bägge föräldrarna. Det ska vara möjligt för både mammor och pappor att kombinera arbete med familjeansvar. Därför måste vi undanröja varje hinder i form av statliga systemfel, brister i de fackliga avtalen, föräldrade attityder och inte minst negativt inställda arbetsgivare (Göteborgsposten 040103)

Citatet ovan visar genom skrivningen ”...*inte minst negativt inställda arbetsgivare*” att författarna ser detta som ett av de största hindren för pappaledighet. Även LO:s ordförande Wanja Lundby-Wedin säger i Aftonbladet (040226) att det finns många arbetsplatser där det inte är så väl ansett att vara pappaledig. Undersökningar har dock visat att det inte är särskilt många företag som är aktivt negativa, utan snarare har ett passivt förhållande gentemot pappaledighet. Cronholm (2004) påvisar att det finns en skillnad i inställning hos privata och offentliga företag. Bland de privatanställda hade cheferna en negativ inställning i 16% av fallen, en neutral inställning i 38% av fallen och en positiv i 45%. Motsvarande siffror för offentliganställda var negativ 11%, neutral 25% och positiv 64%. En anledning till skillnaden,

menar Cronholm ”...kan vara att den offentliga sektorn i högre grad präglas av kvinnliga värderingar och att cheferna har större förståelse för familjeliv” (Cronholm, 2004:125). Att de privatanställda i högre grad bemöttes med aktivt eller passivt motstånd från arbetsgivaren förklarar Cronholm med skillnader i företagskultur. Där den offentliga sektorn står för en mer kvinnligt präglad kultur, återfinns en mer maskulin dito i den privata. Detta kan ur ett genusperspektiv tolkas som ett uttryck för hegemonisk maskulinitet och inom näringslivet förutsätter denna lojalitet med företaget. Den här typen av maskulint företagsklimat kan innebära att män blir distanserade från stora delar av familjelivet och lägger ansvaret för detta på kvinnan istället. Vidare kan det ge upphov till en nedvärdering av de män som söker närma sig jämställdhet genom att ta ut pappaledighet (Ibid:126f.). För att förstå hur enskilda fäder resonerar kring att vara pappaledig eller inte måste man se till samhällets strukturering. Det poängteras i forskningen kring familjeliv att samhället fortfarande är organiserat på ett sådant sätt att männen åtnjuter fler fördelar i arbetslivet, bland annat genom högre lön och flexibla arbetstider. Genom den snedfördelningen bibehålls ett könsspecifikt och ekonomiskt rationalitetstänkande inom många familjer, vilket får till följd att mannen tar ett större försörjningsansvar (Plantin, 2003a:147). Mannen har alltså sitt största ansvar inom produktionen, medan kvinnan har sitt inom reproduktionen. Samhället värderar, som sagt, det förstnämnda högre och därmed kan det bli svårt för fadern att kombinera en familjeorientering med förvärvsarbete. Samhällets normer är tvetydiga på det viset; samtidigt som pappan ska vara aktiv i den all dagliga vården av barnet, ska han i egenskap av man vara inriktad på produktion (Hagström, 1999:229). Med ett sådant synsätt ligger inte hindret i arbetet som sådant, utan på en strukturell nivå. De synsätt som figurerar i samhället kring faderskap och arbete går ibland på tvärs. Diskurserna skär in i varandra.

Psykologen Philip Hwang och sociologen Linda Haas har gjort en undersökning med 200 av Sveriges största företag som visar att endast 6 av de 200 företagen aktivt stödjer pappaledighet. Med aktivt menas här att de erbjuder ekonomisk kompensation till de män som tjänar över inkomsttaket, så att de får ut 80% av sin lön. Ungefär en tredjedel utövade passivt motstånd, vilket stämmer korrelerar ganska väl med de siffror Cronholm (2004) presenterat i sin studie (se ovan). I Hwang och Haas studie utkristalliserade sig fyra typer av företagskulturer;

- Uttalat positiva till föräldraledighet.

I dessa företag uppmuntras pappaledighet och även de högsta cheferna bereds möjlighet att vara lediga. Företagen har en långsiktig planering och ser föräldraledigheten som en begränsad, men viktig del av den anställdes liv.

- Positiv inställning då företaget tjänar på det.

Här baseras förhållningssättet på ekonomi, inte ideologi. Företagen saknar ofta en färdig policy för föräldraledighet, utan varje fall behandlas individuellt. För anställda som är av stor betydelse för företaget är man beredd att kompromissa i stor utsträckning.

- Neutral inställning.

Här återfinns flertalet av företagen. De är medvetna om att pappaledigheten är en lagstadgad förmån, men anser inte att privatlivet bör inkräkta på arbetslivet. Symptomatiskt diskuteras endast kvinnors förhållanden gällande föräldraledighet i jämställdhetsplanen. När det gäller möjligheten för de anställda att ta ut ledighet (med stöd från ledningen) varierar dem från grupp till grupp.

- Utövar passivt motstånd.

Som sagt hör en tredjedel av företagen hit och här betonas den anställdes åtaganden och skyldigheter mot företaget och dess kunder. Vissa positioner anses vara helt oförenliga med ett starkt engagemang i familjelivet, exempelvis genom pappaledighet. Ofta sticker inte företagen under stol med att de har en sådan inställning, utan motiverar den genom att exempelvis hävda sånt som att ”vi är ett traditionellt företag i en konservativ bransch” (Göteborgsposten, 020114).

När så pass många företag har en mer eller mindre negativ attityd till att män ska ta ut föräldraledighet, är det förståeligt att många pappor väljer att inte ta ut någon större del. Även denna studie visar att det endast är ett fåtal som är direkt negativa, men desto fler som är passivt negativa gentemot pappaledighet. En neutral attityd kan ses som ett medlöperi till de hegemoniska föreställningarna kring pappaledighet, medan ett passivt motstånd närmar sig den nostalgiska tolkningspositionen. Göteborgsposten (040103) skriver att attityder och traditioner på arbetsplatsen är en stark påverkansfaktor och att arbetsgivarens inställning till anställda som vill vara aktiva föräldrar ofta är negativ. Vad gör då svenskt näringsliv för konkreta åtgärder för att motverka att pappor som vill vara föräldralediga inte motarbetas eller diskrimineras? Denna fråga ställer sig de bägge artikelförfattarna och påvisar att de hört många berättelser om att diskriminering förekommit. De anger även att vissa företag på senare tid uppmanat sin manliga personal att ta ut sina två pappamånader och jobba svart

under tiden! Huruvida detta är sant eller en skröna vet jag inte, men det är i vilket fall som helst en förstärkning av diskursen kring negativa attityder på arbetsplatsen.

Ingen av mina informanter har angett att det skulle föreligga några specifika hinder från arbetsgivarens sida så som ovan beskrivits, utan snarare tvärtom. Merparten menar att de överlag blivit positivt bemötta av såväl arbetsgivare som arbetskamrater. Här verkar alltså finnas skillnader i diskurs och praktik. Samtliga informanter har dock tagit arbetet i beaktande inför sin pappaledighet. Så här svarade ett par av dem på frågan om de bemötts av positiva attityder när de tillkännagav sitt beslut;

Niklas: Mina elever blev inte så glada för de ville inte ha någon ny lärare, så från det hållet var de besvikna och min rektor blev också sådär att då visste inte hon riktigt hur hon skulle lösa det där med ersättare för mig och så. Ja, det var ju ingen som sa något negativt så, utan de sa bara att nu ska vi lösa detta på nåt vis så på det sättet gick det bra. Det är ju mer den pressen man lägger på sig själv då, att man inte vill lämna dem i sticket, att man känner lite dåligt samvete för att man går därifrån. Men då tycker jag detta är viktigare att vara hemma då, så det gör jag hellre.

Ola: Alla tyckte att det var jättebra och de som inte varit lediga så länge eller inte alls de var lite avundsjuka. Nä, det var bara positivt, faktiskt. Sen har jag ganska många kolleger och folk runtomkring som varit pappalediga och är just nu.

Björn: Nej, min chef han är med i jämställdhets.. kommittén, heter det väl och jobbar för dem, så han kunde inte säga nej (skrattar). Nej, men han hade inte sagt nej utan accepterat det och företaget, det är inga problem. Det är folk som varit hemma i upp till sex månader och det är inget hinder. Däremot mina gruppmedlemmar, de tyckte väl litegrann att.. Vi var inne i ett ganska hektiskt skede då. De hade väl inget emot att jag gick hem, men de tyckte att det var lite.. det var jobbigt för en del personer då. De visste inte riktigt hur de skulle agera då.

I det sistnämnda citatet nämns förvisso att en del hade lite tveksamheter kring hur de skulle agera när informanten gick hem på föräldraledighet. Detta har att göra med informantens position i arbetet som gruppchef, vilket gör att han har lite mer ansvar. Just mängden av ansvar på arbetet verkar vara en variabel som i hög grad påverkar papporna i deras beslut att ta ut föräldraledigt. Här finns alltså ytterligare en arbetsrelaterad faktor som spelar in. Bekkengen (2002) menar att effekterna av mannens frånvaro från arbetet blir olika beroende på hans kompetens och organisationens utformning. Beroende på om det är en individ-, kollektiv- eller teambaserad organisation så får den enskilde anställdes frånvaro olika stora

konsekvenser. I den första kategorin innehar varje individ en unik kompetens som är svår att ersätta, medan det i den andra kategorin finns personal som kan täcka upp arbetskraftsförlusten. En teambaserad organisation kan sägas vara en kombination av de bägge nyss nämnda organisationsformerna, där de anställda arbetar i projektgrupper eller liknande. I min studie återfinns informanterna inom de två sistnämnda kategorierna; ingen uppgav att de hade en alldeles unik kunskap som var oersättlig. De negativa attityder som eventuellt uppvisas mot männen vid deras föräldraledighet kommer från arbetsgivaren i de individbaserade organisationerna, men från arbetskamraterna i de två andra (Bekkengen, 2002:71ff.). Detta överrensstämmer alltså väl med mina informanternas erfarenheter; det var främst arbetskamraterna som uppvisade ovilja. Här träder alltså ytterligare en variabel in i problematiken, nämligen organisationens utformning. Motståndet inom de olika organisationsformerna ovan finns på olika nivåer och bottnar i olika diskursiva föreställningar. För arbetsgivaren är det antagligen rädslan för kompetensbortfall och därmed ekonomiskt avbräck som är drivande, medan det bland medarbetarna troligen är en oro för ökad arbetsbelastning som är det centrala (Ibid:86). Annat som påverkar attityderna är huruvida arbetsplatsen kan anses vara barnorienterad eller inte (se ovan). Sammantaget utgör dessa faktorer grundunderlaget för de diskursivt präglade förhållningssätt gentemot mäns föräldraledighet som råder på olika arbetsplatser. Det diskursiva ligger i att förutsättningarna skapar ett visst sätt att samtala om föräldraledighet på olika arbetsplatser; det har en kulturell specificitet. Diskursen om hinder i arbetslivet p.g.a. motstånd eller negativa attityder kunde jag således bara finna ett visst stöd för hos mina informanter. Därmed inte sagt att det här inte förekommer, men det verkar existera mer på än diskursiv nivå än i vardagens praktik. Värt att poängtera är dock att flera av informanterna menat att det funnits en mer eller mindre positiv attityd på företaget om att pappor ska vara föräldralediga. När den typen av barnorienterad företagskultur existerar, bidrar det till att underlätta för män när de vill vara hemma med sina barn. Bekkengen (2002) erbjuder en delförklaring till att det finns ett glapp mellan diskurs och praktik, då hon skriver att det finns en tendens som gör att det numera är "inne" att vara pappaledig. Arbetsgivarna anammar då en sådan ståndpunkt i syfte att locka till sig attraktiv arbetskraft och därmed erhålla konkurrensfördelar (Bekkengen, 2002:180).

Positiva tankar om föräldraledighet och arbetsliv

I en notis i Göteborgsposten står det att läsa om hur företag faktiskt kan hjälpa pappor att ta ut föräldraledighet. Artikeln tar upp att en del större företag skjuter till med pengar, så att lönen blir 80% även för de som tjänar över inkomsttaket (Göteborgsposten, 040414). I artikeln poängteras att företagen gör detta för att kunna locka till sig yngre arbetskraft. De kan alltså sorteras in i kategorin av företag som är positiva till pappaledighet om de själva kan tjäna på det. Just detta faktum kan leda till att företag blir mer föräldravänliga. Kan de tjäna på det, är det mer intressant. I en artikel i Aftonbladet (040205) har Jenny Lindblom intervjuat Ulrika Johansson, utredare på JämO. Här redovisas och diskuteras resultatet från en undersökning gjord av JämO, som visar på att företag tjänar på att vara föräldravänliga. Det innebär inte dyra uppoffringar för företagen, utan tvärtom gav det flera positiva effekter som ökad motivation, högre effektivitet, mindre personalomsättning samt färre sjukskrivningar. Vidare framhålls att sådana åtgärder även är viktiga ur konkurrenssynpunkt, då *det blir allt viktigare för företag att rekrytera och behålla rätt (!) personer*, dvs. unga och välutbildade (Aftonbladet, 040205). Det ger även företaget en positiv image, också det fördelaktigt ur konkurrenssynpunkt.

Genomförs förändringar mot ett mer föräldravänligt företagsklimat underlättar detta förstås för föräldrar när de vill ta ut ledighet. Det som är mest intressant här är att det framhålls att det är ekonomiskt fördelaktigt för företagen. De mjuka värdena berörs knappt, annat än när de är till gagn för företaget. Kanske är detta det bästa sättet att skapa bättre förutsättningar i arbetslivet från företagets sida. Jämställdhetstankar får kliva åt sidan för en mer rationell, ekonomisk diskurs. Hos mina informanter har jag däremot kunnat finna tankegångar som ger stöd för att även arbetssituationen påverkas positivt av att männen tar ut föräldraledighet.

Björn: Men det löste sig bra, faktum är att gruppen fungerar. De lärde sig mycket under min pappaledighet och jag tycker de fungerar mycket bättre, tar eget ansvar så det var bara nyttigt att jag var borta.

...

Så från jobbets sida, så ser jag inga problem egentligen. Det är möjligtvis om man är borta väldigt långa perioder och har chefsjobb så kan det bli lite svårt, kan jag tänka mig i vissa lägen. Typ ny organisation, nytt jobb och så ska man vara borta i ett halvår ett år, det skulle ju kunna vara ett problem. Men är du bara borta ett par månader, det går att lösa. Det har jag inte varit med om att någon haft problem med.

En annan av mina informanter anser sig inte stött på något motstånd på arbetsplatsen . *”Inget negativt, snarare tvärtom. Alla tyckte att det var jättebra och de som inte varit lediga så länge eller inte alls de var lite avundsjuka. Nä, det var bara positivt, faktiskt”* (Ola). Ingen av de övriga informanterna hade inte heller upplevt att det skulle vara något problem från arbetsgivarens eller arbetskamraternas sida. Jag kunde alltså inte finna något stöd för de utsagor som ovan nämnts om att arbetsgivarens negativa attityder skulle erbjuda hinder för pappaledighet. Detta trots att flertalet var privatanställda, endast en var offentliganställd. Cronholm (2004) visar på statistik som säger att det är vanligare med negativt inställda arbetsgivare inom privat sektor än inom offentlig. Som en delförklaring till detta menar Cronholm att den privata sektorn i högre grad är präglad av en hegemonisk manlighet i den meningen att arbetsgivaren förväntar sig en större lojalitet med företaget och en mindre grad av familjeorientering (Cronholm, 2004:124ff.). En orsak till skillnaderna kan vara att samtliga av de privatanställda informanterna arbetade på stora, internationella företag. I en så pass stor organisation blir den enskilde individen av mindre vikt och därför motarbetas inte heller föräldraledigheten. Hade någon av informanterna dock haft en ledande position inom något av dessa företag, hade attityden antagligen varit annorlunda (se ovan). De yrkesrelaterade diskurserna påverkas alltså av företagets grad av barnorientering, organisationsform samt den anställdes position. Det är inom denna komplexa väv de diskursiva förståelserna formas och omformas. När detta meningsskapande väl är gjort, erhålls en värdegrund mot vilken den enskilda individen måste förhålla sig. Oavsett om han sedan väljer att gå emot eller acceptera rådande ordning, kan han inte undvika att påverkas av den. Diskurserna styr agerandet.

Slutdiskussion

Det har varit intressant att följa hur debatten i media har utvecklats och vilka argument som har framförts. När jag ställde debatten i relation till mina intervjuvar, fann jag flera intressanta teman. Det var inte helt lätt att skilja dem åt, men jag tycker ändå att jag lyckats med det ganska så väl. Genom att analysera hur debatten kring LO:s förslag förts och hur mina informanter förhåller sig till denna har jag kunnat finna i huvudsak två förhållningssätt; för och emot förslaget. I samband med polariseringen framträdde ett politiskt element, där den negativt inställda falangen i hög grad präglades av ett liberalt synsätt. Detta märktes främst genom att individens frihet betonades, vilket är ett honnörsbegrepp inom den liberala ideologin. Det utgjorde alltså en viktig diskursiv beståndsdel hos dem som företrädde denna ståndpunkt. De politiska ambitionerna återfanns även hos dem som var positivt inställda till förslaget, men här yttrades den främst genom ett feministiskt perspektiv. Ofta poängterades att kvinnornas positioner i arbetslivet skulle bli bättre om män tog ut större del av föräldraledigheten. En intressant iakttagelse här är att denna debatt har rötter ända tillbaka till föräldraförsäkringens bildande 1974 och argumenteringen har i huvudsak sett likadan ut. Just föräldraförsäkringen är en ganska unik företeelse för Sverige, och med det i åtanke ser man tydligt att debatten har en historisk och kulturell förankring. En av diskursanalysens grundpremiser är just kulturell och historisk specificitet och här syns det med önskvärd tydlighet. Tack vare sin historiska förankring för diskursen ett mer utkristalliserat innehåll; om någon betraktat ett fenomen ur en viss synvinkel under ett flertal år, kan det vara svårt att träda ifrån denna tolkningsposition. De kulturella förutsättningar som återfinns i anslutning till denna process bidrar till att ytterligare forma de diskursiva förståelserna. I mitt arbete visar sig detta på flera olika sätt. Ett exempel är själva debatten om pappaledighet, då Sverige har tämligen unika förutsättningar för att män ska kunna vara föräldralediga. Hade inte denna reella möjlighet existerat, hade inte heller debatten kring pappaledigheten gjort det. Ett annat exempel där kulturella faktorer spelar in är i diskurserna kopplade till yrkeslivet. Som Bekkengen (2002) påvisat att organisationsformen har betydelse för vilka konsekvenser mäns bortavaro med barnen kan få. Just organisationsform är något som förändras konstant och därmed utgör den faktorn en kulturell och historisk determinant. Vidare kan företagsklimatet och arbetsgivarens inställning påverka män i deras beslut att ta ut pappaledighet eller inte.

Diskursen i media fokuserar på kvinnors positioner i arbetslivet, men inget om hur arbetsfördelningen ser ut i hemmet. Bland andra Bekkengen (2002) har påvisat att uppdelningen ofta är relativt lika innan första barnet föds, men sedan svänger det och kvinnan blir den som tar det stora ansvaret för hushållsarbetet. Detta var även fallet hos många av mina informanter, men det framkom alltså inte i den massmediala debatten. Därför valde jag att inte ta med det i själva arbetet, men det är ändå intressant att nämna. Vad det kan bero på att detta har utelämnats är svårt att definiera, men en orsak tror jag kan vara att den diskurs som framträdde i debatten kom att få fokus på just arbetslivets förhållanden gällande jämställdhet och därmed hamnade hemförhållandena i skymundan. Det ingick alltså inte som ett diskursivt element i den rådande debatten. Hade någon eller några börja föra in denna aspekt, kanske argumenteringen hade kommit att omfatta även den. Antagligen är det så att detta inte är ett stort problem och i takt med att män blir mer barn- och familjorienterade, minskas dessa skillnader. Dock tror jag att utvecklingen kunde gå snabbare om också jämlikhet i hemmet betonades i debatten. Såvitt jag ser det kommer hegemonin inte att förändras om inte diskurserna blandas på ett kreativt sätt. Så länge det inte sker någon diskursiv kamp genom att det tillförs en kreativ blandning av diskurser kommer den rådande ordningen att ligga fast. Hegemonisk och diskursiv kamp blir med min teorianvändning delar av samma sak; diskurserna producerar hegemonin och ändras diskurserna så ändras hegemonin. Med Antonio Gramscis tankesätt förändras hegemoni genom en hegemonisk kamp. Detta sker inte genom en fysisk kamp, utan genom förändringar av tankar och idéer. Hegemoni är alltså inget fast, utan det är föränderligt. Det pågår en ständig kamp om makt och meningsskapande i samhället, en kamp som förs på den kulturella arenan och det är därför Gramscis tankar vunnit så stor popularitet inom kulturforskning (Barker, 2003:82). Mer precist tar sig detta uttryck i exempelvis debatten kring LO:s förslag och de närliggande teman som berörts i anslutning till den. En sak som jag försökt att undersöka närmre är hur de hegemoniska föreställningarna kring manlighet påverkar debatten i media och tankegångarna hos mina informanter. Här kunde jag se att en del av männen var influerade av de faderskapsideal som är dominerande idag och som kan sägas utgöra hegemoniska föreställningar. Vidare har frågor om könsroller och manligt – kvinnligt kommit till uttryck i materialet. Personligen använder jag mig inte av termen ”könsroll”, utan istället har jag fokuserat på hur genusaspekter konstrueras diskursivt i artiklarna och informanternas tal. Bland annat har det visat sig i pappornas tal om hur de upplevt sin tid med barnen, där det ofta framhållits att de fått större inblick i hemförhållandena och djupare kontakt med barnet. Det som påvisas är alltså en diskursiv förändring av synen på familjelivet, något som ligger i linje

med en barnorienterad maskulinitet. Kanske kan föreställningarna om en barnorienterad maskulinitet så småningom upptas i hegemonin. Om så sker, kommer den hegemoniska manligheten även att innehålla en barnorientering.

Något som jag funnit intressant i min analys har varit att informanterna ständigt pendlade mellan olika diskurser och tolkningspositioner. Ibland uttrycktes sådant som ligger i linje med en hegemonisk manlighet, medan det andra gånger uppvisades prov på en diskursiv kamp. Ofta kunde en och samma informant presentera åsikter som kan tolkas som uttryck för endera ståndpunkten, vilket visar på komplexiteten i konstruktionen av diskursiva förståelser.

Förhoppningsvis har jag klargjort några av de aspekter som påverkar pappor i sina beslut att ta ut föräldraledighet och hur de agerar i egenskap av fäder. De diskursiva hinder som Bekkengen (2002) har påvisat har jag till viss del funnit stöd för, men överlag tycker jag mig inte ha funnit särskilt stora belägg för hinderdiskursen hos mina informanter. Däremot figurerade den i medietexterna, vilket jag ser som att det föreligger diskrepanser mellan diskurs och praktik. En förklaring till detta kan vara att föräldraförsäkringen kommit att bli ett viktigt politiskt verktyg i den offentliga debatten kring familj och arbetsliv. För att få fram sina budskap, använder sig debattörerna av sådant som kan väcka intresse eller affektion hos läsaren, ofta då jämställdhetsfrågor. Anmärkningsvärt nog har detta knappt förts på tal av mina informanter, utan det var först när jag själv förde det på tal. Det är istället barnets bästa och de positiva konsekvenserna för papporna som lyfts fram. Här finns alltså skillnader mellan hur diskursen i media ser ut och hur männen själva resonerar kring sin föräldraledighet. Detta är en intressant iakttagelse, då mitt syfte var att undersöka hur diskursiva förståelser om genus, föräldraskap och arbetsliv kommer till uttryck i pappors tal om föräldraledighet.

Min framställning är på intet sätt allomfattande. Jag har valt att göra en mängd avgränsningar för att kunna göra arbetsbördan hanterbar. Exempelvis har jag bortsett från ensamstående pappor, pappor som inte lever tillsammans med barnets/barnens mor, utländska fäder etc. Diskussioner kring etnicitet förekommer över huvud taget inte i materialet, och sällan spörsmål om klass. Jag hittade endast ett exempel på det sistnämnda. Klassaspekten smög sig in ändå i mitt arbete genom informanternas medelklassbakgrund. Jag har heller inte berört kvinnornas upplevelser av föräldraskapet, vilket givetvis ger konsekvenser för resultatet. Det jag kommit fram till är svårt att generalisera, men det var aldrig avsikten med min studie. Jag

anser att jag lyckats angripa mäns förhållningssätt gentemot föräldraledighet från flera olika vinklar. Att jag sedan valt att bortse från vissa angränsande teman beror på att jag måste begränsa mig någonstans; det fanns helt enkelt inte tid att behandla allt! Under arbetsgången har ett flertal olika teman dykt upp som hade varit intressanta att studera mer ingående. Några har jag nämnt ovan, men en tänkbar inriktning för vidare studier skulle kunna vara att göra en mer ingående analys av det politiska spelet kring föräldraförsäkringen. Förutom debatten mellan de vänsterorienterade och liberala lägren fanns det även diskussioner inom leden. Familjeministern Berit Andnor motsatte sig LO:s förslag, vilket renderade i en massiv kritik från andra socialdemokrater. En annan intressant vinkling hade varit att studera föräldraförsäkringen som jämställdhetspolitiskt verktyg. Med ett sådant fokus hade man kunnat lyfta in kvinnornas förhållanden i hem och arbetsliv mer.

Slutligen har jag funnit det givande att lägga fokus på män istället för på kvinnor. Faran med att göra det är att man riskerar att tolka mäns och kvinnors föräldraskap mot olika referensramar, alltså att det finns olika förutsättningar för män och kvinnor. Detta är dock inte meningen med min studie, utan syftet är att klargöra hur män kan uppfatta sin föräldraledighet. Förhoppningsvis kan jag ta med mig lärdomarna från detta arbete in i mitt eget (eventuella) framtida faderskapsutövande!

Källförteckning

Tryckta källor

Barker, Chris (2003) *Cultural studies. Theory and practice*. London/ Thousand Oaks / New Delhi: SAGE Publications.

Bekkengen, Lisbeth (2002). *Man får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö: Liber AB.

Berg, Lars – Erik, Johansson, Thomas (1999). *Den andre föräldern. Om deltidspappor och deras barn*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Connell, Robert W. (1995). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos AB.

Cronholm, Anders (2004). *Föräldraledig pappa. Mäns erfarenheter av delad föräldraledighet*. Göteborg University: Department of sociology.

Focus uppslagsbok vol. 3(1979). Stockholm: Esselte Focus uppslagsböcker AB.

Fägerborg, Eva (1999). Intervjuer. I Kaijser, Lars, Öhlander, Magnus (red.) *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Föräldraförsäkringen 30 år. Försäkringskassan, Fk 45009.

Hagström, Charlotte (1999). *Man blir pappa. Föräldraskap och maskulinitet i förändring*. Lund: Nordic Academic press.

Johansson, Thomas (2003). Den kluvna fadersbilden. Kultur, identitet och kropp. I Bäck-Wiklund et. al. *Den dolda könsdiskursen*. Stockholm: Migra Grafiska AB.

Klinth, Roger (2002). *Göra pappa med barn. Den svenska pappapolitiken 1960- 1995*. Umeå: Boréa Bokförlag.

Plantin, Lars (2001). *Mäns föräldraskap. Om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete.

Plantin, Lars (2003a). Faderskap i retorik och praktik. Om ”nya” fäder i gamla strukturer. I Bäck- Wiklund, Margareta och Johansson, Thomas (red.). *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur.

Plantin, Lars (2003b). Mäns föräldraskap. I Johansson, Thomas och Kuosmanen, Jari (red.). *Manlighetens många ansikten - fäder, feminister, frisörer och andra män*. Malmö: Liber AB.

Whitehead, Stephen M (2002). *Men and masculinities*. Cambridge: Polity Press.

Winther – Jørgensen, Marianne, Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Artiklar

Aftonbladet (2004). Måste barnen vänta längre? (elektronisk) 7 mars. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-12-15).

Andersson, Ylva M, Ericsson, Bertil (2004). Tar strid för lediga pappor. *Göteborgs-Posten* (elektronisk) 28 februari. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-18).

Andnor, Berit, Nordh Sture (2004). Släpp hem papporna. *Göteborgs-Posten* (elektronisk) 3 januari. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-18).

Borås Tidning (2004). Folk behöver uppfostras... (elektronisk) 23 april. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-12-17).

Carling, Maria (2004). Pappaledig ja- men helst på sommaren. *Svenska Dagbladet* (elektronisk) 24 maj. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-17).

Dükler, Hannes, Erba, Augustin, Sahlin, Fredrik, Svensson, Robert (2004). Skriv på pappor! *Aftonbladet* (elektronisk) 1 september. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-17).

Ernkrans, Matilda (2004). Ledare. *Nerikes Allehanda* (elektronisk) 24 april. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-12-06).

Gellerfelt, Mats (2004). Modern pappa- så chict. *Aftonbladet* (elektronisk) 13 oktober. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-17).

Göteborgs-Posten (2002). Pappaledighet motarbetas av företagen (elektronisk) 14 januari. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-17).

Göteborgs-Posten (2004). Olika villkor vid föräldraledighet (elektronisk) 14 april. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-29).

Göteborgs-Posten (2004). Standardisera inte familjen (elektronisk) 30 september. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-12-15).

Hjelmstedt, Lennart (2004). Den delade familjen. *Blekinge Läns Tidning* (elektronisk) 31 mars. Tillgänglig: PressText, (2004-11-26).

Jacobsson, Cecilia (2004). LO vill ge papporna mer tid. *Dagens Nyheter* (elektronisk) 25 februari. Tillgänglig: www.DN.se, (2004-11-17).

Klaesson, Ted (2004). Offra inte barnen i könskampen. *Aftonbladet* (elektronisk) 3 mars. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-18).

Lindblom, Jenny (2004). Företag tjänar på att vara föräldravänliga. *Aftonbladet* (elektronisk) 5 februari. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-17).

Linder, Anders PJ (2004). Förmyndandet tar strid mot familjerna. *Svenska Dagbladet* (elektronisk) 11 maj. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-17).

Nilsson, PM (2004). Äntligen ledarskap. *Expressen* (elektronisk) 11 april. Tillgänglig: PressText, (2004-12-15).

Persson, Agneta (2004). LO vill ha mer pappaledighet. *Dagens Arbete* (elektronisk) 26 februari. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-17).

Persson, Agneta (2004). Låginkomstpappor minst barnlediga. *Dagens Arbete* (elektronisk) 2 april. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-17).

Söderhjelm, Simone (2004). LO vill ha fyra pappamånader. *Aftonbladet* (elektronisk) 26 februari. Tillgänglig: Mediearkivet, (2004-11-17).

Bilaga

Frågelista

Namn?

Ålder?

Utbildning?

Yrke?

Privat

Familjesituation- gift, sambo, särbo, antal barn etc.

Hur länge har du varit pappaledig hittills?

Hur lång pappaledighet har du planerat att ta ut?

Varför just denna mängd dagar?

Vad påverkade ditt beslut att ta ut pappaledighet?

Vad påverkade antalet dagar?

Diskuterade du tillsammans med din partner hur ni skulle fördela ledighetsdagarna mellan er?

Hade hennes önskemål stor betydelse för ditt beslut?

Hur disponerar du din lediga tid tillsammans med barnet?

Upplever du att det är några skillnader mellan hur du och barnets mor nyttjar tiden?

Har du deltagit i några kurser inför föräldraskapet eller förlossningen, t. ex. någon pappagrupp, profylaxkurs el. dyl.?

Om ja, hur bemöttes du här?

Hur uppfattar du ditt eget faderskap? Vad påverkar ditt som pappa?

Finns det några fördelar med att pappor är föräldralediga?

Finns det några nackdelar?

Träffar du andra föräldralediga pappor? Var träffas ni i så fall? Vad pratar ni om? Vad gör ni?

Jobb

Hur reagerade arbetsgivare och arbetskamrater när du tillkännagav att du tänkte ta ut pappaledighet? Positivt eller negativt?

Hur kommer det sig, tror du?

Samtalas det någon gång om pappaledighet och hur förs i så fall diskussionen?

Hur såg din arbetsituation ut vid tidpunkten för ledigheten?

Fanns det några hinder inom arbetet och har de i så fall påverkat ditt beslut?

Är det vanligt att män på din arbetsplats tar ut föräldraledighet?

Vad beror det på, tror du?

Kan könsfördelningen på din arbetsplats vara av betydelse?

Om ja, varför?

Det finns företag som skjuter till pengar så att alla får 80% av lönen. Gäller detta på din arbetsplats?

Ekonomi anförs ofta som en springande punkt när män ska ta ut föräldraledighet. Hur stor roll har ekonomiska faktorer spelat i ditt fall?

Offentligt

Har du följt pappaledighetsdebatten i media på senare tid?

Hur ställer du dig till den?

Anser du att det finns goda möjligheter för svenska pappor att ta ut ledighet?

Tycker du att det uppmuntras att pappor bör göra det?

Finns det några hinder då män vill ta ut föräldraledighet, tycker du?

Hur tycker du att samhällets syn på faderskapet ser ut? Hur förhåller du dig till denna framställning?

Vad utmärker en god far i offentlig debatt?

Vad tycker du om LO:s förslag om att föräldraledigheten ska kvoteras lika mellan könen, dvs. att både mannen och kvinnan har lika stor del av ledigheten utan möjlighet att skriva över den på den ena partnern?

Tror du att ett sådant beslut skulle påverka fördelningen i antal ledighetsdagar mellan mannen och kvinnan?

När de socialpolitiska strävandena ut till de som faktiskt vill vara pappalediga, eller saknar tankegångarna förankring?

Abstract

I början av 2004 presenterade LO ett förslag om förändringar i föräldraförsäkringen. Förslaget går i korthet ut på att antalet månader som vardera part inte kan skriva över utökas från dagens två till fyra. Detta ska göras i syfte att få fler män att ta ut pappaledighet, vilket i sin tur skulle gynna kvinnorna på arbetsmarknaden. I kölvattnet på förslaget följde en debatt och jag har studerat hur denna har sett ut i dagspressen. Detta har jag sedan ställt i relation till hur män med erfarenheter av föräldraledighet förhåller sig till förslaget och andra aspekter rörande faderskap och manlighet som kommit till uttryck i samband med debatten. För att närma mig materialet, har jag använt mig av en diskursanalytisk ansats som jag kombinerat med teorier som återfinns inom mansforskningsfältet. Med hjälp av dessa har jag sedan benat ut ett antal olika teman rörande föräldraskap, LO:s förslag, manlighet och genus samt yrkesrelaterade faktorer. Tack vare mina informanter har jag kunnat se huruvida de olika diskurserna har förankring hos gemene man eller om de enbart figurerar på en retorisk nivå, samt att jag har kunnat se hur dem framställer sina tankar om föräldraledighet.

Nyckelord i uppsatsen är föräldraledighet, LO:s förslag, diskurs, manligheter, hegemoni.

Högskolan i Trollhättan / Uddevalla
Institutionen för Omvårdnad, hälsa och kultur
Box 1236
462 28 Vänersborg
Tel 0521 - 26 40 00 Fax 0521 – 26 40 99
www.htu.se

